ВОЛОДИМИР ГНАТЮК

Русини Пряшівської епархії і їх говори

(1900)

Русини Пряшівської епархії і їх говори.

Написав

Володимир Гнатюк.

I.

1. Нарис заснованя Пряшівської епархії. Число греко-католиків у ріжних часах. Гр. кат. народнї школи.

Пряшівська епархія істнує не дуже давно, бо лише від двайцятих років нашого віку. Перед тим належали усї Русини Угорщини до одної, Мукачівської епархії, що ще залежала від латинських епископів. Повний свій розвій завдячує Мукачівська епархія аж цїсаревій Марії Тересї, бо за її посередництвом і помочию відновив її папа Климент XIV канонїзацийним декретом 1771 р. До того часу правили епархією звичайно апостольські вікариї, що не мали правильної епископської власти. Перший, що почав правити незалежно цїлою епархією, яка розтягала ся аж на 13 комітатів північної Угорщини, був Андрій Бачинський, сьвітський духовний, вибраний духовенством і народом, іменований Марією Тересою і потверджений папою Климентом XIV. Велика розтяглість епархії спонукала наслїдника Марії Тереси, цїсаря Йосифа II до того, що крім Сиготського і Сатмарського вікарияту установив ще вікарият в Кошицях, і сей став початком нинїшньої Пряшівської епархії.

Кошицький вікарият установив цїсар Йосиф II 1787 р. з виразною волею, аби вікарія вибирано все з поміж крилошан Мукачівської капітули і предложувано цїсареви для потверджeня. Вікарий мав побирати крім звичайної крилошанської платнї ще річний додаток в сумі 1200 зр. з релїґійного фонду, а перебувати мав постійно в Кошицях. Місто мало подарувати на мешканє вікария монастир

Домінїканів; що одначе тим часом мусїли ще вести ся в сїй спр... переговори, визначено йому на мешканє монастир знесеного закон... Францїсканів.

Першим кошицьким вікарием іменовано Івана Ковача де Пастель; він одначе на дїлї не заняв нїколи свойого становища і не перебував нїколи в Кошицях, хоч що правда і не міг перебувати, не маючи відповідного дому на пробуток, бо монастир Францїсканів був тодї повний військових баґажів. Зрештою він приняв той уряд лише з неохотою, і небавом на власне бажанє увільнено його від нього.

На місце Ковача іменовано вікарием крилошанина Михайла Брадача, що дуже ревно сповнював вложені на нього урядом обовязки. Проживав зразу в своїх посїлостях Якубянах і Камінцї, а хоч 13 сїчня 1790 визначено йому на мешканє три кімнати в монастири Францїсканів, то місто не хотїло їх відступити, домагаючись приверненя закону Францїсканів. Вкінци на усильні свої просьби одержав на мешканє (декретом цїсаря Леопольда II з 1792 р.) монастир знесеного закону Міноритів і заняв його зараз, хоч мав численні перешкоди, які ставляли йому вороги на кождому кроцї. Та не дуже тїшив ся він добутим мешканєм, бо монастирські будівлї були все повні військових річий та збіжа, ба навіть пробували в них вояки, що неустанним стукотом, ґамором, криками та зухвалостию непокоїли вікария. Крім тих клопотів мав він ще иньші неприємности, а зі своєї скромної платнї мусїв удержувати сотрудника, писаря, дяка і церковного слугу, купувати для монастирської церкви сьвітло, оплачувати значні видатки почтові, відновляти чимало річий н. пр. двері, вікна, печі і и. Аж по довгім часї удалось йому виклопотати з релїґійного фонду за всї репарациї 250·46 зл. звороту. Завдяки його енерґічному протестови ухилено також несподїваний зазив до оплати чиншу за заняті три кімнати та намір — віддати частину монастиря на поміщенє суду, а площу перед монастирем та сусїднїй город придїленю до городської лїчницї. Одначе в 1800 р. без уваги на протести вікария заквартировано до монастиря величезне число рекрутів, що мали йти на французьку війну, а багато кімнат заповнено військовими причандалами. Покликаний 1802 р. як відпоручник Мукачівської капітули на сойм, добув Брадач від цїсаря наказ, аби йому відновлено монастир і приспособлено до вимог резиденциї вікария (того самого року іменовано його також абатом сьв. Андрія de Saári). Одначе до того не прийшло і небавом призначено вікариєви на постійний пробуток монастир Міноритів у Пряшеві, де перетворено також мона-

стирський костел у церкву і установлено вікарнятський консистор з двох асесорів та нотаря. Визначено надто з релїґійного фонду кошти відновленя резиденциї, уряджeня церкви і платню на церковні потреби (1807 р.). 1808 р. іменовано Брадача дорильським епископом і суфраґаном мукачівського епископа. Тодї й розпочали ся приготовленя до перебудови монастиря і уряджeня церкви. Виготовлено пляни і поручено виконати їх будівничому Бретербаверови. Але що той шукав у всьому лише власної користи і поводив ся так, мов би хотів не перебудовувати, але радше руйновати, тож за старанєм вікария його засуспендовано (1809). Та коли він не хотів видати плянів і найшов так зручних оборонців, що при їх помочи був навіть увільнений від відповідальности, будова резиденциї мусїла перервати ся. Тимчасом умер мукачівський епископ Андрій Бачинський (1809 р.), а капітула вибрала ґенеральними вікариями Івана Кутку і Михайла Брадача, що став тодї рядити епархією зовсїм самостійно.

1810 р. повстала гадка подїлу занадто просторої Мукачівської епархії на три епископати: Мукачівський, Сиготський і Пряшівський. Сю гадку приймила також королївська рада і предложила її цїсареви, покликавши вперед на нараду в тій справі до Буди диєцезальних відпоручників, між ними Кутку, Брадача і Тарковича. Заким одначе справу порішено помер капітулярний вікарий Іван Кутка, а на його місце вибрала капітула Брадача; знеохочений у Пряшеві розпрощав ся зараз і то на все з пряшівською резиденциєю, та удав ся до Унґвара, аби обіймити уряд вікария. Пряшівським вікариєм іменовано 1813 р. крилошанина Григория Тарковича. Коли одначе два роки пізнїйше умер Брадач (1815 р.), Таркович став ґенеральним вікариєм мукачівським, а на його місце прийшов Іван Ольшавський, крилошанин Мукачівської епархії і парох сьв. Варвари у Віднї. Він був останнїм вікариєм і занимав свій уряд до 1821 р. коли врештї Мукачівську епархію розділено на дві і введено до Пряшева нового епископа.[1]) Від того часу було доси у Пряшеві всього чотирох епископів. Першим був Григорий Таркович (1821–1841, епископом був номінований ще 1817 р.), другим Йосиф Ґаґанець (1842—1875), третїм Микола Товт (1876—1882), четвертим теперішнїй Іван Валї.

---

¹) Отсї відомости подаю на підставі статї „Brevis historia dioecesis Eperjesiensis“ надрукованої в „Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperjesiensis pro anno Domini 1898. Eperjesini, 1898.

Думаю, що не від річи буде тут приглянути ся теж числу вірних греко-католиків нової епархії, як воно росло і упадало по чавши від 1823 р. аж до 1898 р., та числу дітий в народнїх школах (за час 1851 – 1898 р.), які стоять під зарядом духовної власти. Подаю в тій цїли статистичні таблички, витягнені з шематизмів за відповідні роки (шематизми у Пряшеві не виходять що року). Число греко-католиків[1]) в епархії представляєть ся так:

Комітати:	*1823*	*1826*	*1827*	*1828*	*1833*
Шарош	58.727	61.421	62.349	63.277	61.137
Абауй-Торна	21.648	22.623	22.938	23.419	21.533
Боршод	11.791	11.932	11.999	11.992	10.794
Спіш і Ґемер	26.682	27.945	28.724	29.069	28.851
Земплин	42.413	43.727	44.110	44.796	41.321
	161.261	167.648	170.120	172.553	163.636

	1838	*1839*	*1841*	*1846*	*1848*
Шарош	65.881	65.842	68.487	69.533	61.160
Абауй-Торна	22.335	22.538	22.698	21.816	21.696
Боршод	11.000	11.297	11.364	12.217	11.301
Спіш і Ґемер	30.453	30.582	31.640	31.328	31.892
Земплин	42.353	42.750	44.037	44.746	37.166
	172 022	173.009	178.226	179.640	163.215

	1851	*1853*	*1855*	*1857*	*1859*
Шарош	61.160	52.738	53.393	49.002	48.880
Абауй Торна	21.696	20.419	21 064	19.654	20.719
Боршод	11.301	11.533	12.020	11.739	12.124
Спіш і Ґемер	30.276	27.808	28.433	26.840	27.819
Земплин	37.166	35.221	34.765	31.244	30.742
	161.599	147.719	149.675	138.479	140.284

	1861	*1863*	*1865*	*1868*	*1870*
Шарош	49.654	50.791	52.473	53.740	55.604
Абауй-Торна	20.539	20.367	21.376	21.381	22.187
Боршод	12.192	11.963	12.229	12.112	12.246
Спіш і Ґемер	28.408	28.209	28.751	29.203	29.807
Земплин	31.437	32.009	33.049	33.835	34.782
	142.230	143.339	147.878	150.271	154.626

[1]) Не кажу Русинів, бо не всї греко-католики Русини, як то покажеть ся з дальшого.

	1873	*1876*	*1878*	*1880*	*1882*
Шарош	56.899	53.528	56.383	54.763	53.639
Абауй-Торна	22.680	21.807	18.904	18.156	18.173
Боршод	12.701	11.730	12.682	12.493	11.973
Спіш і Ґемер	30 144	27.757	30.549	29.441	29.084
Земплин	36.806	33.838	34.131	34.058	32.099
	158.630	148.660	152.649	148.411	144.968

	1884	*1889*	*1895*	*1898*
Шарош	53.782	57.000	59.040	60.815
Абауй-Торна	18.081	19.608	19.906	20.618
Боршод	12.246	14.065	16.206	16.667
Спіш і Ґемер	29.786	30.881	31.637	32.957
Земплин	31.688	34.007	36.726	38.197
	145.583	155.561	163.615	169.254

Як видно, сї дати незвичайно інтересні. Від 1823 р. коли вийшов перший шематизм нової епархії число греко-католиків росте стало аж до 1828 р., в якому доходить до цифри 172.553 душ. По найблизших пяти лїтах число людности спадає до цифри 163.636 душ. Причин того зменшеня не знаємо; воно одначе не поступає дальше, але звертаєть ся і по дальших пяти лїтах доходить число вірних до давної цифри (з перед 10 лїт) 172.022 душ. Від тодї росте знов стало до 1846 р. в якому доходить до такої величини (179.640), якої більше вже не осягнуло і до нинї, хоч від того часу минуло звиж 50 лїт і хоч в тім часї повинна людність при правильнім розвою бодай подвоїти ся. Два роки пізнїйше число людности спадає нагло до цифри 163.215 душ. Шематизм 1848 р. пояснює так сю причину на ст. 149: Combinato itaque anni 1845 numero animarum per annum 1846 et 1847 decrevit numerus impopulationis 18.041 — cuius enormis decrescentiae causa fuit fames, ac deinde erumpentes diversae infirmitates.“ Зауважу, що число зменшеної людности між 1846—1848 р. виносить 16.425, а не тілько, як тут хибно подано. Від того часу число вірних епархії дуже непостійне і зміняєть ся раз у раз; одного року підносить ся, другого спадає. Найбільші ріжницї заходять тут між трьома найблизшими датами з рр. 1846—1848—1853. В першім виносить число греко-католиків 179.640 душ, в другім спадає нагло до цифри 163.215, а в третїм знов аж до 147.719 душ. В 1857 роцї спадає число людности до небувалої нїколи цифри 138.479 душ. Від тодї росте поволи до 1873 р.; в рр. 1876—1882 раз підносить ся, другий раз спадає, а лише від

1884 росте знов поволи до тепер, хоч не доходить нїколи до тої цифри, яка була 70 лїт тому назад 1828 р. Поясненє такої змінчивости населеня трудно подати задля браку жерел; щож до самого зросту, то йому в першій мірі стоїть справдї на перешкодї голод та звязані з сим хороби, про що згадуєть ся раз і в шематизмі. Комітати з руського і переважно греко-католицькою людністю лежать майже усї в горах, де земля нераз буває така лиха, що навіть не вертає засїву. Не диво ж, що наслїдком того являєть ся друга причина зменшуваня людности, еміґрация, якій достарчують головного контінґенту комітати: Земплин, Шарош і Спіш. Вправдї еміґрация та також не постійна; еміґранти пробувають звичайно пару лїт на чужинї і призбиравши дещо гроша вертають назад на родину, та всеж якесь число їх лишаєть ся в чужинї на завсїгди. Третя врештї причина зменшуваня вірних — є денационалїзация, не знати лише, кілько вона на рік потягає жертв за собою. Звичайнож дїєть ся так, що із зміною народности зміняють новонацийники віру, і се очивидно мусить впливати на зменшеня — в тому разї — греко-католиків.

Ми не маємо доси подібного зіставленя числа греко-католиків другої і головної руської епархії — Мукачівської. Колиб показало ся, що і там такі самі відносини що до вірних, як у Пряшівській епархії, тодї було би ясним, що Угорські Русини призначені на загладу, раз через денационалїзацию, другий раз через недостачу природного зросту числа людности.

Приглянь мо ся ще другій статистичній табличцї, що представляє нам розвій народньої просьвіти у Пряшівській епархії:

Consignatio generalis prolium scholas triviales frequentantium.

In districtu:	В лїтах:				
	1851	*1855*	*1865*	*1876*	*1889*
Bartfensi	238	442	910	1277	1642
Bukóczensi	243	124	457	735	1067
Eperiessiensi	394	371	701	1076	1677
Makoviczensi	360	—	692	942	1778
Popradensi	272	412	1246	1507	2878
Szvidnikensi	74	61	431	551	845
Cassoviensi	68	171	292	419	903
Cserchátiensi	391	406	680	882	777
Szántóviensi	90	212	210	242	410
Borsodiensi	567	540	896	860	1823

Scepusii Inferioris	837	842	720	1127	1998
Scepusii Superioris	393	897	1561	1799	1817
Homonnensi	38	55	221	439	438
Hosztoviczensi	170	462	642	1045	1363
Laborczensi	831	573	780	1447	1857
Sztropkoviensi	256	278	368	617	826
Varanoviensi	201	221	505	810	801
Granensi	—	—	334	524	759
	5.423	6.067	11.646	16.299	23.659

In Districtu:	*1889*
Eperiessiensi (місто) . . .	211
„ (округ) . . .	750
Bartfensi	1647
Bukóczensi	1370
Kis-szebeniensi	897
Makoviczensi	1731
Popradensi	2871
Szvidnikensi	494
Kassaviensi	705
Cserekatiensi	771
Szantoviensi	374
Alsó-Borsodiensi	900
Felsö-Borsodiensi	627
Alsó-Scepusiensi	1233
Felsö-Scepusiensi	1976
Löczensi	537
Granensi	812
Homonnensi	414
Hosztoviczensi	1925
Mezö-Laborczensi	2324
Sztropkoviensi	1161
Lomnensi	486
Varanoviensi	557
	24.773

Перші цифри маємо тут ледви з 1851 р. З того, як вони тодї представляли ся, можемо додумувати ся, як вони могли представляти ся в перших роках заснованя нової епархії. На 161.599 греко-кат. душ у 1851 р. належало до школи ледви 5.423 дїтий. Незвичайно мізерна ся цифра говорить сама про себе. Одначе в про-

тягу 15 літ зростає число школярів майже в двоє і виносить 1865 р. цифру 11.646, хоч заразом число греко-католиків спадає до 147.878. Дальше потрібувало се число, аби подвоїти ся, часу 25 літ і в 1889 р. воно виносить 23.659 усіх школярів, хоч число людности піднесло ся в тім часї лише незначно (155.561), а не дійшло до того, яке було 1851 р. Коли возьмемо те під увагу, то побачимо, що процент шкільних дїтий значно збільшив ся. За останнї 9 лїт число учеників не збільшило ся; вправдї воно виносить більшу цифру, бо 24.773, але треба зазначити, що в тім часї збільшила ся також загальна цифра людности. Сей факт вказує на те, що з одного боку стали відповідні власти спускати з ока народню школу і не докладати старань до нових улїпшень в школї, з другого боку, що нарід зрозумівши денационалїзацию школи, де звертаєть ся більше уваги на те, аби дитина навчила ся цвенькати як найбільше мадярських слів, які пізнїйше забуває в житю, нїж на зміст науки, став до школи більше пасивний. І колиб не шкільний примус, злучений з усякого рода карами, то хто знає, чи число дїтий призначених до науки в народнїх школах не спало би знов до давньої цифри з перед кільканайцяти лїт. З того показуєть ся також, що коли просьвіта має справдї сповнювати свою задачу між руським народом на Угорщинї, то нинїшня едукацийна система мусить до ґрунту змінити ся.

2. *Национальнї відносини на териториї Пряшівської епархїї.*

Пряшівська епархія розтягаєть ся на отсих шість жупаній: Ґемерську (Gömör megye), Спішську (Szepes m.), Шаришську (Sáros m.), Абауй-Торнянську (Abauj-Torna m.), Боршодську (Borsod m.) і частину Землинської (Zemplén m.). Із Землинської жупанії належить до неї лиш північна часть, з виїмком 23 громад, що лежать на границї Унґварської (Ужанської) жупанії і входять в склад Мукачівської епархії. Цїла полуднева часть Землина належить до Мукачівської епархії, з виїмком двох приходів полудньово-західних, Комлошка і Мікогаза, що входять в склад Пряшівської епархії.

Під заряд пряшівського епископа належать ще ті греко католики, що живуть спорадично, як урядники, робітники, вояки в усїх жупанїях словацьких, які лежать від Спишської і Ґемерської жупанії на захід, як і ті, що живуть в задунайських жупанїях, які не межують з греко-католицькою епархією Крижевацькою. Сюди належить і столиця Угорщини, Будапешт. Я одначе не буду займати ся тими греко-католиками, до якої нациї вони не належали б, тому,

що вони не приписані до ніяких парохій, що число їх все зміняєть ся і не може тут бути нїякої евіденциї.

Всї статистичні дати, що дотикають цїлої териториї Пряшівської епархії і вказують великість, число полїтичних громад (сїл і міст), уживану в них мову, число душ по народности і вірі, я подаю дальше в окремих таблицях I, II і III. Таблиці ті уложені на підставі офіциальної народньої переписи з 1891 року. Вони вказують проте стан териториї по конець 1890 року.

Із тих таблиць видно, що цїла територия виносить 20.858·52 квадратових кільометрів та що на нїй живе в 1535 громадах 986.742 душ.

По народности зачисляють ся ті жителї до трьох головних племен: Славянського, Ґерманського і Мадярського. І так:

Усїх Славян є . . .	483.674	душ
„ Німців . .	74.566	„
„ Мадярів . .	428.602	„
Разом	986.742	душ

Із Славян репрезентовані тут три нациї: Русини, Словаки і Поляки:

Русинів є . . .	383.395	душ
Словаків . . .	75.498	„
Поляків . . .	24.781	„
Разом	483.674	душ

Русини поділяють ся в Пряшівській епархії (по диялєктам) на дві головні ґрупи: на Русинів, що говорять чистою українсько-руською мовою, яких буду називати Руснаками і Русинів, що говорять більше або меньше пословаченою мовою, яких буду називати Словяками. Усїх

Руснаків є . . .	97.436	душ
Словяків . . .	285.959	„
Разом	383.395	душ

По релїґії поділяють ся жителї згаданої териториї на:

Латинників . . .	502.984	душ
Греко-католиків . .	166.454	„
Лютеранів . . .	113.816	„
Кальвінів . . .	148.936	„
Жидів	54.552	„
Разом	986.742	душ

Тут зауважу, що Жиди в Угорщині зачисляють ся по народности або до Німців (в північних жупаніях), або до Мадярів (в полудневих жупаніях).

Для ліпшої орієнтациї подаю ще понизше IV статистичну таблицю, де зібрані дати про самих греко-католиків Пряшівської епархії. Всї греко-католики живуть в 188 парохіях і ділять ся на:

Руснаків	97.436 душ
Словяків	43.553 „
Усїх Русинів греко-кат. є проте	140.989 душ

Дальше:

Словаків	5.136 душ
Мадярів	20.329 „
Усїх разом . . .	166.454 душ

Заки скажу тепер дещо про самих Русинів, зроблю перше кілька заміток про иньші нациї Пряшівської епархії, що живуть разом з Русинами або побіч них.

Словаки живуть на териториї Пряшівської епархії лише в однїй жупанії, Ґемерській. Їх є разом 75.498 душ, з чого припадає на греко-католиків лише 5.136 душ. Всї иньші або латинники або лютерани. Греко-католики живуть в північно-східнім куті жупанії (на границї Спіша) в трьох парохіях: Шумяц, Тельґарт і Вернар. Здаєть ся, що колись всї Ґемерські Славяни були Русинами, але з протягом часу, особливо від реформациї, коли зміна віри вплинула сильно не лише на духове, але й політичне житє, ті Русини почали словачити ся і нинї говорять вже чистою словацькою мовою такою як пр. Словаки Ліптовської або Тренчанської жупанії. Словаки важні для нас особливо тому, що їх мова мала сильний вплив на виріб того руського диялекту, яким говорять Словяки. В диялектї Руснаків є також багато елементу, що вплинув зі словацької мови.

Поляки живуть на териториї Пряшівської епархії також лише в однїй жупанії, Спішській і то в тій північній її части, що межує з Галичиною, а називаєть ся Маґурою. Звідти звуть Поляків на Спішу також Маґурянцями. Вони числять 24.781 душ і всї без виїмку латинники. Говорять польським диялектом, в якім є дуже богато словацького і руського елементу. Вони оселили ся там правдоподібно в часї, коли Спіш був у заставі у польських королів. Поволи мішають ся вони зі Словаками і з часом винародовлять ся зовсїм в користь останнїх. Поляки важні для нас рівнож тому, що польська мова мала великий вплив на говори Словяків.

Мадяри, крім Спіша, живуть у всїх жупанїях, що входять в склад Пряшівської епархії. Їх живе найбільше в Боршодській жупанії, Абауй-Торнянській і Ґемерській; там становлять вони компактну масу. В згаданій части Земплинської жупанії і в Шаришській вони живуть лише спорадично, по містах. На Спішу, крім урядників і кількох дідичів, їх нема зовсїм. Усїх їх є 428.502 души. По релїґії з них лиш 20.374 души належить до греко-католицької віри. Иньші латинники, кальвіни, лютерани і жиди. Греко-католики живуть в Абауй-Торнянській і Боршодській жупанії. Так греко-католики Мадяри, як і Словаки не взяли ся звідки инде, як з Русинів. Звістно, що з нинїшних греко-католиків Угорщини були в історичних часах православними лише Русини і Румуни. І лише про них знаємо з історії, що приймали унію (Русини приняли її остаточно 1648 р.). Всї проте греко-католики Пряшівської епархії, що зачисляють ся до чужих наций — се зденационалїзовані Русини. Нинїшні греко-католики Мадяри Пряшівської епархії омадярили ся остаточно ще не давно, бо в першій половинї нашого столїтя. Між ними подибують ся ще й тепер старі люди, що знають по трохи говорити по руськи. Молодша ґенерация не знає одначе вже инакше говорити, як по мадярськи. Мадярська мова мала незначний вплив на руську і то лише в тім, що руська мова побрала з неї досить значне число (як до яких околиць) виразів. Мадярська мова навпаки приймила до себе богато слів руських, найбільшеж старо-славянських.

Нїмцї живуть компактною масою лише на Спішу, а рідше на пограничу Спішу і Абауй-Торни. В иньших жупанїях живуть спорадично. Їх є 74.566 душ. По релїґії вони латинники, лютерани і жиди. Нїмецька мова не мала великого впливу на славянські, хіба в лексицї. За те й сама прийняла дуже богато славянських слів, що найлїпше видно на саксонськім диялєктї спішських Нїмців. Нїмецькі селяни говорять зрештою майже всї на Спішу диялєктом Словяків і очевидно денационалїзують ся.

3. Русини. Подїл на Руснаків і Словяків. Чому Словяків належить уважати за відломок Русинів? Спільні прикмети і ріжницї говорів Руснаків і Словяків. Статистичні таблицї. Реєстр сїл і виказ уживаної в них мови.

Перейду тепер до Русинів. Усїх Русинів є в Пряшівській епархії 383.395 душ. З того 140.989 душ припадає на греко-католиків,

решта-ж, 242.406 душ в більшій части латинники, в меньшій лютерани.

Найбільше компактною масою живуть Русини в Шаришській жупанії. На Спішу переривають їх декуди Нїмцї. В північній части Земплина живуть вони також компактною масою. В значнім числї живуть ще в Абауй-Торнянській жупанії, але там переривають їх Мадяри, а в однім місци Нїмцї. Найменьше Русинів є в Боршодській жупанії; там живуть вони вже помішані з Мадярами.

Усїх Русинів — як я вже сказав висше — дїлю на дві ґрупи: Руснаків і Словяків.

Руснаками називаю тих Русинів, що мають infinitivus на -ти і не дзекають. Їх диялєкт, де буде того треба, буду називати для докладности руснацьким.

Словяками називаю тих Русинів, що infinitivus мають на -ц і дзекають. (Подібно як Бачванські Русини. Диви мою статю в XXII томі „Записок Наук. Тов. ім. Шевченка“ п. н. Руські оселї в Бачцї). Їх диялєкт буду називати для докладности словенським.

Назв Руснаки — руснацький, Словяки — словенський уживаю тому, що Русини самі їх уживають[1]). Правда, що Словяки латинники на питанє, як вони говорять, відповідають подекуди „по катольіцки“, але ся назва не може входити в рахубу тому, що вона занадто льокальна. Дехто називає Словяків також Сотаками. Назва ся одначе не може обнимати усїх Словяків тому, що її і Руснаки і Словяки уживають лише до означеня одного відлому Словяків, що живе в північній Земплинській жупанії і говорить **со** в місце руснацького **што** і словенського **цо** (словацьке čо). Скорше Словяків можна би назвати Цотаками, а Руснаків Штотаками, але тих назв нїхто не уживає і я не чув їх нїгде. Назву Словяки — словенський треба все відріжнювати від назви Словаки — словацький.

Руснаків є в Пряшівській епархії 97.436. По релїґії вони всї греко-католики. Найкомпактнїйше живуть вони в Шаришській жупанії, меньше компактно в Земплинській, а ще меньше на Спішу. В Боршодській і Абауй-Торнянській жупанії живуть лише в дуже незначнім числї.

[1]) В лїтературі приходила ся назва теж. Пор. Ев. Сабовъ, Христоматія, Унгвар, 1893. Ст. 231. — Назвою Словяк — словенський хочу надто зазначити виразно зденационалїзованє Русинів в користь Словаків. Денационалїзация поступає дуже скоро і за якийсь час не буде певно вже підстави зачисляти Словяків до Русинів, лише до Словаків. Доки одначе така підстава істнує, то нема нїякої потреби затирати її.

Словяків є 285.959 душ. По релїґії є їх лише 43.553 греко-католиків. Решту становлять латинники і лютерани. Найбільше і найкомпактнїйше живуть вони в Шароши, меньше на Спішу, а ще меньше, хоч доволї компактно, в Абауй-Торнї. В Земплинї (розумію тут все лиш ту часть, що належить до Пряшівської епархії) їх мало а в Боршодї лише незначне число.

Тут замічу мимоходом, що подїл Русинів на Руснаків і Словяків має свою силу і в Мукачівській епархії, лише що там Словяків дуже мало супроти Руснаків. В Мукачівській епархії живуть Словяки по більшій части в полудневім Земплинї і декуди в Унґу. Крім того в Мукачівській епархії належить одна частина Руснаків до латинської віри — зрештою маленька — чого в Пряшівській епархії нема зовсім.

Із сказаного до тепер видно, що я і Руснаків і Словяків уважаю за Русинів. Що Руснаки дїйсно належать до Русинів, про те не може бути нїякого сумнїву. Не так стоїть справа зі Словяками, про яких істнує не лише в Угорщинї, але і в иньших Славян (особливо Чехів і Словаків) велика етноґрафічна помилка. Вона лежить в тім, що Словяків уважають Словаками і зачисляють їх до чесько-словацького племени, а їх диялєкт до словацької мови. В наслїдок того уважають Словяків і офіцияльно і неофіціяльно Словаками (Slovaken, tótok) та відріжняють їх від західних Словаків лише тим, що називають їх „шаришськими або кошицькими Словаками“ (Schároscher або Kaschauer Slovaken, Sárosi або Kasai tótok), а диялєкт їх називають „шарошською або кошицькою словацькою мовою“ (Scharoscher або Kaschauer slovakische Sprache, sárosi або kassai tót nyelv). А тимчасом проти такого погляду протестують найлїпше самі Словаки, коли кажуть: „Мі гуторіме по словенскі, а ньє по словацкі“ або: „Наша реч йе словенска реч, а ньє словацка“. Та хто приглянеть ся близше Словякам, запримітить певно, що вони і що до типу і що до мови і що до звичаїв не Словаки, але Русини; їх словенський говор, хоч без сумнїву сильно пословачений, то диялєкт не словацької, але руської мови, як то побачимо з дальшого.

Ми знаємо, на скілько се вказують історичні жерела, що цїла північна Угорщина від Буковини до Татрів і від галицької границї аж за Тису була залюднена все Русинами. Маємо згадки також про те, що від приходу Мадярів в Угорщину аж до короля Людвика Великого († 1382 р.) повтаряли ся все почастні еміґрациї галицьких Русинів на Угорщину. Знаємо також, що в свойому часї еміґрували на Спіш і в Абауй-Торну Нїмцї; щоб одначе і Словаки оселяли

ся коли будь у більшому числі в комітатах залюднених Русинами, про те не маємо ніяких звісток. З того показуєть ся, що нинїшні Славяне Пряшівської епархії — з виїмком Поляків — се потомки Русинів, а не Словаків.

Що до типу, звичаїв, навичок, характеру — словом всього того, чим відріжняєть ся один народ від другого — нема між Руснаками і Словяками ріжниці, є за те велика подібність, яка впадає кождому дослїдникови в око. Очевидно, що сей факт сьвідчить також за тим, що Руснаки і Словяки приналежать до одного народа. Є між обома ґрупами і ріжниці, але вони лиш другорядної натури і виплили з місцевих обставин, що подибуєть ся у всїх народів, хоч би й маленьких, в ріжних окраїнах. На поділ мови угорських Русинів вплинув найбільше неприступний, гористий терен; ним лишень можна пояснити те величезне число говорів, якого не знаходимо нїде більше на землях, залюднених Русинами.

Між обома ґрупами панує на цїлій лїнії обопільна прихильність, з чого також можна додумуватись одноплемінности обох ґруп. Правда, що одна ґрупа любить з другої поіронїзувати собі часом, пр. Руснаки прозивають Словяків „Ляхами“ або „Ґбурами“ і висьміваують ся з них так: „Словяк — католик, сьів на колик, а скочив на рам, став сьа з нього баран, ростріпав миску, достав по писку“; і навпаки, Словяки висьміваують ся з Руснаків так: „Руснаці бортаці, предальі орґані, за корец сметані“, або „Руснак з бука спаднул, а ешчік себе отпочьнул“. Але всї ті і подібні жарти не можна уважати виразом обопільної ненависти. Вони подибують ся всюди; ми знаємо, що навіть селяни двох сусїдних сїл — в якій будь околици — придають собі придирливі назви, ба що більше, навіть одні другим в тім самім селї... Про обопільну прихильність сьвідчать найлїпше ті кумівства, сватівства, шуринства і иньші родинні звязки, які істнують всюди між Руснаками і Словяками, а в які Руснак або Словяк вдаєть ся рідко з Поляками, Нїмцями або Мадярами. Руснаки і Словяки входять в родинні звязи навіть тодї, коли відріжнюють ся від себе релїґією, але одні і другі сторонять в подібнім випадку від иньших народів. Крім того Словяки латинники і лютерани дуже прихильні до віри і церковних обрядів Руснаків, уважають руський обряд за висший від свого, що навіть самі висказують в словах: „Руска віра є оправдзіва і тверда, катольіцка віра є мехка, лютеранска легка“, або „Катольіцке пості, а лютеранске набоженство, то є вшіцко блазенство“. Про руську віру не висловить ся одначе так Словяк нїколи. Словяки — якої вони не були би конфесиї — приносять посьвячувати в руські церкви воду

на Богоявлене), сьвічки (на Стрітене), поживу (на Великдень), бо — як самі говорять — „Руска модльітба моцньейша, як наша“, або „Рускі пуп льепші пошьвеці, як наш“. Щож тикаєть ся відносин Словяків до Словаків, то кождий може зауважати, що Словяки не показують такої прихильности до Словаків і дивлять ся на них так, як і на всї иньші, чужї народи.

В диялектах, якими послугують ся Руснаки і Словяки, нема також ніякої сильної ріжниці. Оба диялекти мають той самий внутрішний склад і майже ту саму лексику. Найлїпше видно се з того, що Руснак зовсїм докладно розуміє Словяка, а Словяк Руснака, що Руснак дуже скоро і легко навчить ся говорити по словенськи, а Словяк по руснацьки. Дїєть ся се тому, що в вивчуваню обох диялектів не треба властиво вчити ся виразів, лише відмінного виговору. Тимчасом і Руснак і Словяк лише на силу порозуміють Словака, а ще тяжше навчать ся говорити по словацьки. Так само Словакови трудно зрозуміти Словяка, а ще труднїйше навчити ся говорити по словенськи. Словяк і Руснак не годні ніколи вимовити самогласних *l* і *r*, які так часто приходять в словацькій мові, пр. vl̓k, vl̓na, ml̓č, stl̓p, sl̓za, pr̓st, kr̓k, tvr̓dy, hr̓b і т. д. Слова ті перемінює Словяк на: вільк, волна (воўна), молчь (моўчь) або мелчь, слуп, селза (сільза, солза), перст (персц), карк, тварді, горб. Словяк або Руснак зовсїм не годні вимовити звісного словацького реченя: Str̓č pr̓st skr̓z kr̓k (просунь палець через карк). Отся нездатність до виговору так характеристичних словацьких звуків вказує також дуже добре, що Словяки не належали нїколи до словацького племени, але до руського. Натурально, що між руснацьким і словенським диялектом є також ріжниці — на тих ріжницях і я опираю свій подїл на обі ґрупи — але вони не тикають внутрішнього складу мови. З них можна лишень вивести, що словацька і польська мова мали сильнїйший вплив на диялект Словяків ніж Руснаків.

Обі ґрупи, про які мова, належать до громади Лемків, значить, і Руснаки і Словяки найбільше споріднені з галицькими Лемками, що живуть з ними як раз під тим самим ґеоґрафічним мерідияном і уживають того самого злучника лем, лєм. Правда і Словаки мають злучник len, що часто звучить також jen, але нїколи не звучить lem.[1])

---

[1]) Виїмок становлять тут лише ті словацьки говори, в яких усюди в місце *n* або й приходить *m*, пр. kôň — kôm, dlaň — dlam, len — lem і т. д.

Словяків не можна зачислювати до Словаків і тому, що вони не мають словацького наголосу (акцентуациї). Словяки — а в Пряшівській епархії переважно і Руснаки — акцентують слова завсїгди на передостаннїм складі, як галицькі Лемки на пр. вóда, ви́но (віно), жéна і т. д. В словацькій мові натомість є власний наголос, відмінний від руського, який не-Словакови досить трудно приходить ся вивчити. Коли Словяки були б потомками Словаків, вони, а по крайнїй мірі ті, що межують зі Словаками, були би заховали якісь слїди словацького наголосу, чого одначе нїде не видно. Натомість слїди руського наголосу — не лемківського — подибують ся ще в обох ґрупах. Лемківський наголос треба очивидно пояснити лишень впливом, і то значним, польської мови.

Між словацькою мовою і словенським диялєктом заходить ще та замітна ріжниця, що в словацькій мові говорить ся до другої особи або ти (тиканє), або ви (виканє); иньшого способу альокуциї не знає словацька мова. Тимчасом в словенськім і руснацькім диялєктї (і взагалї у всїх українсько-руських гірських говорах) ви уживають селяни тілько в розговорі з собою; в розговорі з „паном", для означеня більшого поважаня, вони уживають, як Нїмцї, заіменика они (оны, воны)[1] н. пр. „А оны з отколь? А они з'утки?" Такий спосіб альокуциї називаєть ся „оникане́м" або „троєнєм"[2]).

Споріднєнє руснацького і словенського диялєкту показуєть ся ще і в тім, що в них буває метатеза в тих самих словах і то в таких, в яких у Словаків звичайно її не буває. Так н. пр. і Словяки і Руснаки говорять: коприва і покрива, гавран і гарван, Гаврило і Гарвило, порваз і повраз, повересло і порвесло (порвісло), піпасарь (цибух) і піпараз; Словаки натомість говорять: pokrìva, havrán, povráz, povrieslo, pipasár.

Що словенський диялєкт спорíднений з руснацьким більше нїж зі словацьким видно також із того, що оба, підлягаючи сильному впливови чужих мов, особливо словацької, польської, мадярської і нїмецької, потратили спільно багато таких руських елєментів, які в иньших українсько-руських диялєктах істнують до тепер, а з другого боку приймили спільно багато таких чужих елєментів, які в иньших українсько-руських говорах, а по крайнїй мірі в такім самім видї не уживають ся. Наслїдком того ріжнять ся оба ті

[1]) В деяких околицях можна почути і між Словаками „оникане", але воно трафляєть ся дуже рідко і з'явлюєть ся безперечно під чужим впливом.

[2]) Назва „троєнє" уживана лише між інтеліґентними людьми, „оникане" між народом.

диялєкти виразно від иньших українсько-руських говорів. Крім згаданої вже акцентуациї і оникання, я наведу ще тут такі страти і напливи, спільні обом диялєктам:

Оба диялєкти потратили багато таких українсько-руських виразів, які в иньших українсько-руських диялєктах загально уживані, н. пр. гаразд, бураки, булка, гід (год), гречка (гречиха), жорна, керниця, коровай, крісло, люлька, майно, могила, подушка, сорок, снїданє (снїданок), чемний, шту́ка, швець і т. д.

В обох диялєктах, під впливом словацької мови, виговорюєть ся співзвук **ч** мягко, як **чь**, а не твердо, як у нас в Галичинї. Руснаки і Словяки говорять все так: чьас, чьекай, чьудо, качька, почькай, чьий і т. д. Лише деякі Спішські Руснаки, що живуть в сусїдстві з Поляками, виговорюють **ч** твердо.

В обох диялєктах — під впливом словацької і польської мови — при відмінї дїєсловів на **-ати** не уживаєть ся форм: **аю, аєш, ає, аєм** (**аємо**), **аєте, ают** (**ають**), але скорочених: **ам, аш, ат** (**ать**, у Словяків **а**), **аме, ате** (у Словяків **аце**), **ают** (**ають**, у Словяків **аю**); н. пр. знам, знаш, знат (знать, у Словяків зна), знаме, знате (у Словяків знаце), знают (знають, у Словяків знаю). Особливо характеристичне тут закінченє першої особи многого числа **аме**, що нїколи не виговорюєть ся **аєм** або **аємо**, як у иньших Русинів.

В обидвох диялєктах уживаєть ся богато таких чужих слів, взятих зі словацької, польської, нїмецької, мадярської мови, які не приходять в иньших українсько-руських говорах; для прикладу наводжу деякі такі слова в V таблици[1]).

Перейшовши так найважнїйші спільні признаки обох диялєктів, перегляну також ті ріжницї, які між ними заходять. З них легко пізнати, що вони по найбільшій части дотикають самого виговору слів.

В загалї належить зауважати, що руснацький диялєкт далеко чистїйший від словенського; останнїй приймив в себе вже за багато чужих елементів. Що до формальної сторони то треба пригадати, що Руснаки уживають в письмі славянських букв і так званої „етимольоґічної“ правописи, Словяки-ж латинських букв і мадярської правописи, хоч зрештою не всї.

Ріжницї між обома диялєктами такі:

Словяки дзекають і цекають, Руснаки нї, то значить: Словяки виговорюють в складах **де, ди, дї, дя, дь** співзвук **д** як **дз** (дзеканє),

---

[1]) Розумієть ся, що їх в кождій хвили можна подати більше.

а в складах **те**, **ти**, **тї**, **тя**, **ть** співзвук т як **ц** (цеканє) і в складах **чи**, **чь** співзвук ч як **ц** (цеканє), пр. Руснаки говорять: іде, диво, дїдо, дяка, ходь; тепло, тихо, тїло, тягай, кість; Словяки говорять: ідзе, дзіво, дзедо, дзека, ходз; цепло, ціхо, цело, цагай, косц; руснацькі слова печьи, влечьи, пічь, помічь — виговорюють Словяки: песц (пец), влєсц, ноц, помоц.

Найвиразнїйше обявляєть ся цеканє в ifinitiva-х дїєсловів; Руснаки закінчують їх все на **-ти**, Словяки на **ц**: читати — чітац; писати — пісац; ходити — ходзіц; мести — месц; терти — трец; умерти — умрец.

Деякі інтелїґентні Русини Пряшівської епархії думають, що дзеканє і цеканє з'явило ся не наслїдком впливу чужих мов на українсько-руську, але що воно було питомою руською прикметою. Для сього покликують ся вони на часті еміґрациї Русинів за часів давних королїв угорських і доказують, що між еміґрантами були також Білоруси, які й мусїли принести сю прикмету з собою, а потому перелляти її і на иньших Русинів, що сусїдували з ними. Ся теория могла би вправдї мати підставу, але лише тодї, коли можна б було документами виказати, що справдї на териториї нинїшньої Пряшівської епархії були колись Білоруси. На жаль сього зробити не можна, а через те треба й уважати так дзеканє, як цеканє наслїдком довголїтнього впливу польської і словацької мови на руську, в яких подібні появи також істнують. Пор. польське: dzieci, pisać, ciepło, piec, moc і словацьке: sadzát', nievädze, noc, ovoc, pomoc і ин.

Всї Словяки, без виїмку, жекають і шекають, Руснаки переважно нї: значить, Словяки виговорюють в складах **зе**, **зи**, **зї**, **зя**, **зві**, **зли**, **злї**, **знї** співзвук **з** так, як мягке **ж** (жь, жеканє), а в складах **се**, **си**, **сї**, **ся**, **сві**, **свя**, **сли**, **слї** **снї** співзвук **с** так, як мягке **ш** (шь, шеканє); пр. Руснаки говорять: зелено, зима, зївкати, зять, звірь, везли, злї, грознї; седляк, сила, сїно, ся, світ (і сьвіт), свято (і сьвято), сливка, слїпий, снїг (і сьнїг); Словяки виговорюють ті самі слова: жьельено, жьіма, жьівкац, жьец, жьвір, вежьлы (і вежлі), жлье, грожнье; шьедляк, шьіла, шьено, шье, шьвет, шьвето (і шьвято), шьлывка, шьльепі, шьньег (і шьныг). В деяких околицях можна чути між Руснаками в повисших складах по співзвуках з і с дуже слабенький півголос й (j) пр. зйать, сйа, вйівкати, сйіно і т. д.

Руснацьке святий (і сьвятий) звучить у Словяків святі (без шеканя; Бачванські Русини говорять одначе і шветі, побіч сваті і сйаті), а руснацьке звізда звучить у Словяків гвезда або ґвізда.

Я сказав, що Руснаки переважно не жекають і не шекають. Я умисно зазначив те, бо у деяких Руснаків на Спішу і в части Шариша чути і жеканє і шеканє, але воно нїколи не заходить в складах **зе, зи, зли** і **се, си, сли**, лише в иньших, вичислених в горі, значить там, де безпосередно, або посередно, наступає по співзвуку з і с самозвук ї або я.

У Словяків, що живуть в поближу Мадярів, обявляєть ся жеканє і шеканє трошки інакше. В них співзвуки **ж** і **ш** не мягчать ся, як повисше, але виговорюють ся зовсїм твердо, як у нас в Галичинї. В Абауй-Торнянській, Боршодській і полудневій части Землинської жупанїї говорять Словяки так: жельено, жівкац, жец, жвір, вежлы, жлье, грожнье; шедлак, шено, швет, швето (і швято), шлівка, шльепі, шньег (і шньіг). Ся увага дотикає також по більшій части говору Бачванських Русинів.

Руснаки виговорюють співзвуки **л** і **н** перед самозвуками **е** і **и** твердо, Словяки виговорюють їх мягко, при чім руснацький самозвук **и** перемінєять ся в них в **і**. (Взагалї самозвук **и** не знаний Словякам). Руснацькі склади **ле, ли, не, ни** виговорюють Словяки проте так, що л переходить у них в **ль**, а н в **нь**. Пр. руснацьке: лем, липа, небо, нитка — звучить у Словяків: льем, льіпа, ньебо, ньітка. Очевидно що се змягченє мусить бути також наслїдком впливу словацької і польської мови, в яких н і л перед самозвуками е та і все мягчить ся.

Руснаки, крім звичайного нашого, галицького, самозвука **и** (в словах: диви, ходи, роби) мають ще твердий самозвук **и**, який я означую знаком **ы**. Словяки в обох разах виговорюють його, як чисте галицьке і (в словах: біжи, рідко, звідти). Руснаки виговорюють проте слова: сын, бык, мотыль, рыба, рыти, колыска твердо, Словяки мягко: сін, бік (галицьке бік-боку), мотіль, ріба, коліска. Руснацьке дїєслово быти, быў вимовляють Словяки біц (так само, як біц = бити, schlagen), або буц, бул. Слово кобыла звучить у Словяків кобула. Самозвук **ы** се єдиний з руснацьких звуків, який Словякови справляє трудність у виговорі.

Старославянську букву „ѣ“ заступають Руснаки, так як і решта Русинів, через звук ї або і. Словяки заступають її так як Словаки, через іе, або е. На примір: Руснаки кажуть: лїто, місто, гнїздо, сїно, палїнка (або палюнка), вітер, білий; Словяки: льето, место, гньездо, шьено, пальенка, ветер (або вітер і вітор), біелі (або білі). Сей виговір перенятий очевидно від Словаків.

Руснаки вимовляють старославянський самозвук я завсїгди, як латинське ја, Словяки заступають його або через е, або через а. (Так само Словаки). Пр. руснацькі слова: пять, мягко, сїмя, кряк, ряд, прятати, тягати, теля, гуся, дїтя (або дитя) звучать у Словяків: пейц, мегко, шьеме, крак, ред (або рад), пратац, цагац, целье, гушье, дзеце (або дзіце).

Тут зауважаю, що руснацькі слова окінчені на я, як: курчьа, мачьа, гачьа (лошак) (інакше курчя, мачя, гачя) кінчать ся у Словаків також на е: курчье, мачье, гачье. Одначе і у Словяків заходить чистий звук я (ја) в многих разах, пр.: язік, ярец, вязац, які, ядро.

У Руснаків заходить всюди повноголос (в деяких випадках його нема, пр. крава, злато, драга, пор. Етноґр. Збірник, т. III—IV, але тут очевидно є вже вплив словацької мови), у Словяків його нема (хоч слїди з нього полишали ся). Пр. руснацькі слова: борона, солома, голова, полова, сорока, молоток, молоко, порося, порожнїй, (або порожный), колоти, молоти, молотити — звучать у Словаків: брана, слама, глава, пльева, страка, млатек, мльеко (або млїко), прашье, празні, клац, мльец, млацiц. Руснацьке пороти вимовляють Словяки парац, де обявляєть ся також рід повноголосу.

Брак повноголосу у Словяків треба також пояснити впливом словацької і польської мови, в яких його нема.

У Руснаків переміняєть ся корінне о на і, у Словяків переходить воно лише на у. Пр. руснацькі слова: кінь, віл, міст, піст, ластівка, ялівка, вимовляють Словяки: кунь, вул, муст, пуст, ластуфка, ялуфка.

У Руснаків на вишнїм Спішу переміняєть ся о на и, пр. кинь, вил, мист, пист, ластивка, яливка. Декуди має давати ся чути там в тих самих словах тверде и = ы, пр. кынь, выл, мыст, пыст, ластывка, ялывка. Я одначе особисто не міг проте переконати ся, а факт сей подаю з другої руки, іменно за інтелїґентними угорськими Русинами[1]). В Мункачівській епархії переміняєть ся корінне о у Руснаків на у, і, ӥ (мадярськке ӥ, близьке до нашого і). Порів. Етноґр. Збірник, т. III—IV.

Є одначе в Пряшівській епархії і такі околицї, де і Руснаки і Словяки затримують первістне о в давнім його видї. Вони говорять там: конь, вол, мост, пост і т. д.

Сюди належуть і отсї специяльні звукові переміни:

---

[1]) Порівнай також: Сабовъ, Христоматія. Унґвар. 1893. Ст. 229.

руснацьке	вовк	вимовлюють Словяки	вільк:
„	увця (вівця, вівця)	„ „	овца;
„	дожьджь (доджь, дипчь)	„ „	дажьджь, діжьджь;
„	дошька і дочька	„ „	деска;
„	брюх і бріх	„ „	брух.

Вставний самозвук **о** в руснацьких окінченях на -ок, -оть, -ог, -ол, -он, який в скісних відмінах випадає, перемінюєть ся у Словяків на **е**. Пр. руснацькі слова: колок, замок, крячьок, бучьок, нохоть, дехоть, локоть, мозок, угол, сон — звучать у Словяків: колек (тут л перед е не мягчить ся), замек, крачьек, бучьек, нохец, дзехец, локец, мозек, угел, сен (але і сон). Сюди належить також вставне **о** в genit. plur. пр. руснацьке: ігол, лавок, дївок, у Словяків: ігел, лавек, дзівек. Руснацькі слова: чьорт, чьорний звучать у Словяків: чьорт, чьарні. — Така переміна **о** в **е** у Словяків з'явили ся також під впливом словацької і польської мови.

Іменники, закінчені в першім відмінку у Руснаків на -ло, кінчать ся у Словяків на -дло. Пр. руснацьке: крило (крыло), шило, мотовило, кропило вимовляють Словяки: крідло, шідло, мотовідло, кропідло. Руснацьке слово молитва виговорюють Словяки: модлытба.

Деколи уживають також Руснаки окінченя -дло, пр. мидло (мыдло), жрідло.

У Руснаків перемінєть ся в деяких околицях буква *л* перед самозвуками а, о, у і перед співзвуками в півзвук ў, або **в**. У Словяків не дїєть ся се. Руснаки говорять: шкова, вата, вовос, вупа, соков; Словяки лише: школа, лата, влас, лупа, сокол. Так само задержало ся у Словяків *л* в дїєсловах минулого часу, хоч у Руснаків перейшло воно всюди в спізвук ў, пр. бул, пісал, пльел, тлукол, робіл, ходзіл.

У Руснаків заходить поляризация звуків; у Словяків її нема. У Руснаків даєть ся часто чути: кісто (тїсто), скіна (стїна), кіло (тїло), розїілити (роздїлити), сварьба (свадьба), неборе (небоже). У Словяків звучать ті слова: цеста, сцена, цело, роздзеліц, свадзба. Поляризация не заходить у Словяків тому, що там, де вона мала би бути, виступає дзеканє і цеканє.

У відмінюваню іменників і дїєслів заходять між руснацьким і словенським диялектом лише незначні ріжниції. В іменниках вони такі:

Іменники, закінчені на -арь, мають у Руснаків мягке окінченє (-рь, -рьа, -рьу), у Словаків все тверде. У Руснаків: писарь, писарьа (-ря), писарьу (-рю) і т. д. у Словяків: пісар, пісара, пісару.

Іменники середнього роду, закінчені у Руснаків на е, кінчать ся у Словяків дуже часто на **о**, пр. руснацьке: поле, серце, море, яйце, лице, соньце, місце — вимовлюють Словяки: польо (але і полье), моро (і море), вайцо, льіцо, слунко, месцо (або место).

Іменники, утворені з дїєсловів, кінчать ся у Руснаків на **я** (ьа), у Словяків на є (ье), як у Словаків і Поляків. Пр. писаньа, купаньа, шитьа, митьа, житьа — звучать по словеньски: пісанье, купанье, шіце, міце, жіце. Здаєть ся, що анальоґічно до сих іменників дістали і иньші середнього роду на **я** у Словяків закінченє е, пр. суменье (р. сумінє або сумлїня), каменье (р. каміня), льісце (р. листя), шьмеце (р. сьмітя).

Іменники, уживані лиш у многім числї, а закінчені у Руснаків на **и** або **і**, кінчать ся у Словяків на е. Пр. руснацьке: граблї, ножницї, окуляри, гусли (або гуслї) звучать по словеньски: граблье, ножньіце, окульаре, гушлье.

Прикметники у Руснаків закінчують ся в мужеськім родї на **ый**, ого, ому, plur. і; у Словяків на **і, его, ему**, plur. е. Пр. руснацьке: добрый, доброго, доброму, добрі; словеньске: добрі, добрего, добрему, добре. В женськім родї: руснацьке **а**, ойі, pl. і, словеньске а, ей, pl. е; пр. добра, добройі, добрі — словеньске: добра, добрей, добре.

Подібна ріжниця заходить і в відмінї заіменників. У Руснаків: його, йому; того, тому, тоти (тоті); мойого, мойому, мойі; твойого, твойому, твойі. У Словяків: йего, йему; тего, тему, тоте; мойего, мойему, мой**о**; твойего, твойему, твойо (руснацьке: мойі волы; словеньске: мойо волі; твойі братьа — твойо браца).

Руснацькі скороченя: мого, мому, твого, твому, свого, свому — звучать у Словяків: мего, мему, твего, твему; свего, свему.

В дїєсловах заходять між руснацьким і словеньским диялєктом такі ріжницї:

В 1. особі одиничного числа у Руснаків є все закінченє у або ю, у Словяків **м**; пр. руснацьке: пишу, несу, гоню, будую, кричьу, гребу, стелю; словеньске: пішем, ньешьем, гоньем, будуйем, крічьім, гребем, сцельем. Як вже висше сказано, закінченє **м** заходить і у Руснаків, але виключно лиш у дїєсловах на -ати; пр. чьитати — чьитам.

Руснаки мають в третїй особі одиночного числа у більшій части, а в третїй особі многого числа завсїди окінченє **-т** або **-ть**, Словяки не мають його. У Руснаків: чьитат (і -ть), ходит (-ть), спит (-ть); чьитают (-ть), ходят (-ть), спят (спять). У Словяків: чьіта, ходзі, шьпі; чьітайу, ходза, шьпйа. У Руснаків приходять подібні форми в одиночнім числї: бреще, несе, гребе, пише; в числї многім одначе мають вони вже: брешуть, несуть, гребуть, пишуть. У Словяків вони звучать все: ньеше, гребе, пішье; ньешьу (і ньесу), гребу, пішьу.

Значна ріжниця заходить тут при відмінї помічного дїєслова **быти** (словенське біц або буц). Руснацьке: єм, єсь, є (єсть); сме, сте, сут (суть); быў; буду; сучый (в значіню спосібний); бывши. Словенське: сом (або жьмі), шьі, йе, зме (або жьме), сце, су; бул; будзем; суці (спосібний); бівалі (= бывший). Та відміна зовсїм подібна до словацької: som, si, je, sme, ste, sú; bôl; búdem; súci; bývali.

Зауважати ще належить, що Руснаки говорять што, Словяки все цо (деякі со). Те цо могло виробити ся під впливом польської мови, бо в словацькій є čo.

Руснаки уживають приіменника про, Словяки (як і Словаки) пре; пр. руснацьке: продати, про брата; словенське: предац, пре брата. Руснацький приіменник через заступають Словяки приіменниками през або скерз.

Оба диялєкти ріжнять ся вкінци по трохи і лєксикою; Руснаки уживають таких слів деколи, яких нема у Словяків, і навпаки. Такі слова, записані на скоро мною (натурально, що при помочи словаря число їх могло б багато побільшити ся), подані на VII таблици.

З усього того виходить, що обі ґрупи і Руснаки і Словяки віддалили ся від себе значно в мові. В другій части отсеї працї буде одначе виказано, що мова Словяків повстала власне з мови Руснаків, що стверджують численно ілюстровані переходові говори, яких тексти позаписував я в ріжних околицях Пряшівської епархії лїтом 1899 р.

Подам тепер таблицї, про які згадувано висше:

I. Мова в громадах Пряшівської епархії:

Столиця (жупанія)	Великість в квадрат. кільом.	Число всїх громад	Яка і в якому числї громад уживає ся мова:														
			русна-цька	русн. і польс.	русн. і мад.	русн. слов. і мад.	словен-ська	словен. і мадяр.	словен. і німець.	словен. мадяр. і нім.	слова-цька	словац. і мадяр.	словац. і німець.	поль-ська	мадяр-ська	мадяр. і німець.	німе-цька
Ґемер . . .	4275·40	280	—	—	—	—	—	—	—	—	98	34	1	—	147	—	—
Спіш . . .	3605·00	219	20	1	—	—	101	—	40	—	—	—	—	38	—	—	19
Шарош . .	3821·81	382	134	—	—	—	244	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Абауй-Торна	3260 06	265	—	—	1	—	46	58	4	1	—	—	—	—	153	—	2
Боршод . .	3427.77	177	—	—	1	1	—	11	—	1	—	—	—	—	162	1	—
Земплин (часть)	2468·53	212	99	—	—	—	104	5	—	—	—	—	—	—	4	—	—
Разом . . .	20858·57	1535	253	1	2	1	495	75	47	2	98	34	1	38	466	1	21

II. Нациї на териториї Пряшівської епархії:

Столиця	Число всїх душ	Русини			Словаки	Поляки	Мадяри	Нїмці
		Руснаки	Словяки	Разом				
Ґемер . . .	174.810	—	—	—	75.498	—	96.766	2.546
Спіш	163.291	20.314	71.676	91.990	—	24.781	—	46.520
Шарош . . .	168.021	44.900	111.418	156.318	—	—	3.457	8.246
Абауй-Торна .	179.884	177	47.862	48.039	—	—	117.487	14.358
Боршод . . .	216.794	284	7.906	8.190	—	—	205.708	2.896
Земплин (часть)	83.942	41.761	47.097	78.858	—	—	5.084	—
Разом . . .	986.742	97.436	285.959	383.395	75.498	24.781	428.502	74.566

III. Віра жителів Пряшівської епархії:

Столиця	Число всїх душ	Латинники	Греко-католики	Лютерани	Кальвіни	Жиди
Ґемер	174.810	73.197	5.136	58.486	33.419	4.572
Спіш	163.291	103.346	27.821	25.548	481	6.095
Шарош . . .	168.021	83.805	60.815	12.579	—	10.822
Абауй-Торна .	179.884	102.018	20.103	6.630	39.051	12.082
Боршод . . .	216.794	109.412	12.322	5.373	75.807	13.880
Земплин (часть)	83.942	31.206	40.257	5.200	178	7.101
Разом	986.742	502.904	166.454	113.816	148.936	54.582

IV. Греко-католики Пряшівської епархії по народности:

Столиця	Число греко-катол. парохій	Число всїх греко-католиків	Русини			Словаки	Мадяри
			Руснаки	Словяки	Разом		
Ґемер . . .	3	5.136	—	—	—	5.136	—
Спіш . . .	17	27.821	20.314	7.507	27.821	—	—
Шарош . .	74	60.815	44.900	15.915	60.815	—	—
Абауй-Торна	22	20.103	177	7.459	7.636	—	12.467
Боршод . .	11	12.322	284	5.206	5.490	—	6.832
Земплин (часть)	61	40.257	31.761	7.466	39.227	—	1.030
Разом . . .	188	166.454	97.436	43.553	140.989	5.136	20.329

V. Чужі слова, яких уживають спільно Руснаки і Словяки.

Слова приняті із словацької мови:

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Словацька форма	Увага
бошькати	бошь(чь)кац	цілувати	boskát'	
бочькóри	бочькорі	постоли	bočkory	
варкочь	варкочь	коса	vrkoč	
відлічька	відльічька	вилки	vidlička	
вшитко	вшіцко	все	všetko	
ґачьі	ґачьі, ґачье	штани	gatie	
ґомбик	ґомбік	ґузик	gombík	з мадярського
годинка	годзінка	годинник	hodínka	
гурка	гурка	рід ковбаси	húrka	
грацька	грацка	гостинець (мурована дорога)	hradská	
дедина	дзедзíна	село	dedína	
зґиґнути	зґíґнуц	умерти	zgebnuť	
калап	калап	капелюх	kalap	з мадярського
кондаш	кондаш	свинар	kondáš	з мадярського
копов	копов	хорт	kopov	з мад. (?)
кочиш	кочіш	візник	kočiš	з мад.
кошеля	кошуля	сорочка	košelá	
кофа	кофа	перекупка	kofá	через мад. з нім
криж	кріж	хрест	kríž	
краль	краль	король	král	
крайчьирь	крайчьірь	кравець	krajčir	
кратохвилити	кратохвільіц	гуляти (жартувати	kratochvilit'	
лапай	лапай	злодїй	lapáj	
мачька	мачька	кіт	mačka	з мадяр.
нукати	нукац	просити	núkat'	
облак	облак	вікно	oblok	
озда, оздай	оздай, оздаль	може	ozdáj	
онaчити	оначіц	—	onáčit'	Тих двох дїєслові уживають в місц кождого иньшог який не прийде вскорі на гадку.
ондьіти	ондзец	—	ondiet'	
пальінка, пальунка	пальинка	горівка	pálenka	
піпка	піпка	люлька	pipka	з мад.
пльуґа	пльуґа	повійниця	plinka	
покрейдка	покрейдка	китиця, букет	bukrietka	
седлак	шьедлак	селянин	siedlak	
сполок	сполек	товариство	spolok	
столицьа	стольіца	жупанїя	stolíca	
сипанец	сіпаньиц	шпихлїр	sypaniec	
тераз, теперь	тераз	тепер	teráz	
топанка	топанка	черевик	topanka	з мад. (?)
трусити	трушьіц	росїти (про дощ)	trusiet'	

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Словацька форма	Увага
алат	фалат	кусок	falat	з мад.
ьнжма	чьіжма	чобіт	čižma	з мад.
ьижмарь	чьіжмарь	швець	čižmar	з мад.
ьисарька	чьісарка	бита дорога	čisárka	
ак	шак, ша	та, таже	však	
угай	шугай	парубок	šuhaj	
угас	йугас	пастух овець	juhás	

Додаю тут ще титулятури, спільні Руснакам і Словакам, взяті і словацької мови. Їх степеноване з долини до гори таке:

У Руснаків: Младий пан, Пан уродзений, Їх милость, Пан елькоможний, Пан осьвіцений, Пан найясні́йший. Для духовних сіб: Пан велебний, Пан превелебний, Пан превелебнійший.

У Словяків: Младі пан, Пан уродзені, Їх мілосц, Пан вель-коможні, Пан ошьвіцені, Пан наййашньийші. Для духовних: Пан ельибні, Пан превельибні, Пан превельибньийші.

З польської мови:

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Польська форма	Увага
бути	буті	чоботи	buty	
бидло	бідло	товар	bydło	
ґадати	ґадац	говорити	gadać	
ґамба	ґамба, ґемба	губа, уста	gęba	
джьад, дзьад	джьяд	дід	dziad	
джьура, дьіра	джьура, дзіра	діра	dziόra	
допіро	допіро	що лиш	dopiero	
пльантро, пийнтро	пльинтро	поверх	piętro	
скрентний	скрентні	запобігливий	skrzętny	

З мадярської мови:

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Мадярська форма	Увага
баґов	баґов	баґа, тютюн до жваня	bagó	
беретинец	берецінъиц	арешт	börtön	
біров	біров, ріхтар	начальник села	biró	
бучьори	бучьорі	меблї	butor	
валушний, ва-лоўшний	валушні	гідний, родом звідкись	való	
вармецький	вармецкі	повітовий	vármegye	
вармешчьина	вармешчіна	публичні ро-боти в повіті	vármegye	

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Мадярська форма	Увага
гайташ	гайташ		hajtás	
гарнадь	гарнадз	начальник опришків	hadnagy	
доган, дуган	доган, дуган	тютюн	dohány	
живан	жіван	опришок	zsivány	
капура	капура	ворота	kapu	
кельчьик	кельчьік	видаток	költség	
кируль	кируль	польовий	kerülö	
кісасонка	кішасонка	панночка	kisasszony	
олдомаш	олдамаш	могорич; почастунок	áldomas	
орсацкий	орсацкі	начальник повіту, повітовий	ország	
ортовати	ортовац	пасїчничити	irtaní	
піпасарь	піпасар	цибух	pipaszár	
пулька	пулька	індичка	pulyka	
пантлик	пантльік	лента	pántlika	пор. нїм. Band
сабол, сабоў	сабол, сабоў	кравець	szabó	
серенчьа	серенчьа	щастє	szerencse	із старослав.
сомарь, самар	сомар, самар	осол	szamár	
шерпинка	шерпінка	риночка	serpenyö	
йалчь	йалчь	тесля	ács	
езрйа, азрйа	езра	тисяча (ґонт)	ezer	
солґабіроў	солґабіроў	начальник повіту	szolgabiró	

З нїмецькоï мови:

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Нїмецька форма	Увага
бахтарь, вахтарь	бахтар, вахтар	сторож	Wächter	
брушьльак	брушльік	камізелька	Brustkleid	
ґанок	ґанек		Gang	
ґрати	ґраті	кухонна посудина	Geräth	
ґерок	ґерок	кабат	Gehrock	
ґвер, фльінта	ґвер, фльінта	стрільба	Gewehr, Flinte	
дуфарт	дуфарт	сїни	Durchfahrt	
кухин, кух	кухин, кух	пиріг	Kuchen	
лекварь	льикварь	ласощі	Leckwaare	
лайбик -лик	лайбік -льик	кафтаник	Leibchen	
мантел	мантель	плащ	Mantel	
пляц	пляц	ринок	Platz	
рункльа	рункльа	ріпа	Runkelrübe	

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма	Німецька форма	Увага
рихтарь	ріхтар	начальник села	Richter	
фрас	фрас	падачка	Frass	
ферталь	ферталь	чверть	Viertel	
фара	фара	приход	Pfarre	
форшпон-онт,	форшпонт	підвода	Vorspann	
фриштик	фріштік	снїданок	Frühstück	
цуґ	цуґ	продув	Zug (Luftzug)	
шваблик	швабльік	сїрник	Schwefelholz	
шпайз	шпайз	комора	Speise(kammer)	
шустер	шустер	швець	Schuster	
швейност	швейносц	отруби для свинь	Schwein-obst	
шанц, шанец	шанц, шаньиц	рів, фоса	Schanze	
шувікс	шувікс	шварц	Schuhwichse	
шерблик	шербльік	нічник	Scherbe	
йаґир	йаґир	стрілець	Jäger	

З иньших мов:

Руснацька форма	Словенська форма	Літерат. укр.-руська форма		Увага
амбрела	амбрела	парасоль	umbrella	
виргас	вірґас	різка	virga	
ґальирь	ґальір	ковнїр		
дзійак, дьак	дзійак	ученик, дьак	diaconus	
каламарь	каламар	чорнильниця	calamarium	
комісний	комісні	простий, звичайний	commis	
мериндьа	мериндьа	пожива взята в дорогу	merenda(?)	
паразолка	паразолка	парасоль	parasol	
первата	первата	нічник	privata	
планьіта	планьта	уживаєть ся при сварцї пр. планьіта би тьа взьала	planeta	

VI. Деякі иньші слова спільні Руснакам і Словякам.

Рунаки	Словяки	
бандурки	бандуркі	бараболї, картофлї
бурковец	бурковец	камінь до шутрованя улицї
бурковати	бурковац	

Руснаки	Словяки		
бурт, буртницьа	бурт, буртньіца	деревянна підлога	
гей	гей	так	
ґарґала	ґарґала	коновка	
ґальайстра	ґальайстра	галайстра	
ґнобити	ґнобіц	докучати, морити	
гинцлик	гінцльік	гицель	
ґрульі	ґрульи	картофлї	
гудльати	гудльац	ґуздрати ся (робити і нїчого не зробити)	
гуштак	гуштак	передмістє	
джьвередло	джьвередло	зеркало	
кира	кира	крива дорога	
крокомірец	крокомерец	інжінїр	
курастра	курастра	кулястра	
ландикати	ландікац	волочити ся	
обагрити сьа	обагріц шье	оженити ся	
приклет	пріклььит	сїни	
рамачь	рамаш		Ladestock,
чьурапей	чьурапей	плащ проти дощу	
шквірда	шквірда	підросток (дївчина)	
умерщьина	умаршчьіна	наслїдство	

VII. Деякі слова уживані виключно Руснаками і деякі уживані виключно Словяками.

Лише Руснаки уживають:	Словяки кажуть намість того:	Лише Словяки уживають:	Руснаки кажуть намість того:
біс	черт	аспон	хоц лем, хо'лем
більше, бівше	веце, вецей	вец, вецка	пак, потім
більший, бівший	векші	врец	кипіти
гроші	пеньижі	дцера	донька, дьівка
грудь, груди	першьі	вельмі	барз, дуже
донька	дцера	гуторіц	говорити
дьіло, дьілать	учінек, чіньіц	заврец, завірац	заперти, заперати
ждати	чьекац		
журити сьа	старац шье	зльикнуц шье	перестрашити сьа
змій, змий, змийа	гад		
імйа, імньа	мено	обец, обецні	село, громада -ський
імати, йати	лапац, улапіц		
хрест	кріж	обзвлашньи	найбарже, найпаче
кстити, сьа	кресціц, шье		
одьіти, одьівати	обльикац, обльисц	ошклььіві	бридкий, мерзкий

Лише Руснаки уживають:	Словяки кажуть намість того:	Лише Словяки уживають:	Руснаки кажуть намість того:
празник	шьвето, шьвйато	пітац	просити
село	валал, дзедзіна	пекньи	красні, гарды
стежка	дражка	тегда	та, тай, та так
тьамити	паметац	цеста	дорога, драга, путь
честь, честний	поцлывосц, поцлыві, статечьні		
царь, цариця, царство	краль, кральоўна, кральоўство		

Бажаючи причинити ся як найбільше до виясненя питаня про Словяків і до визначеня етноґрафічних границь між Русинами і Словаками, подаю ще отут реєстр сіл з виказом уживаної в них мови з пяти жупаній. Спис сей зроблений на мою просьбу пок. о. Ю. Ставровським в Чертежи (Земплин); може бути, що не одно в ньому буде хибно подане, всеж він може становити вихідну точку при дальших студиях в тому напрямі і спонукати людий до докладнїйших дальших дослїдів.

I. **Земплинська жупанія** (Zemplén megye).[1]

Повіти:

1. Гуменянський (Homonnai járás)
2. Уйгельський (Sátor-alja-ujhelyi járás)[2]
3. Снинський (Szinnai járás)
4. Стропковський (Sztropkói járás)
5. Токайський (Tokaji járás)[3]
6. Вороновський (Varannói járás)

Городів з власним маґістратом на териториї, що належить до Пряшівської епархії, нема. Всїх полїтичних громад на сїй териториї 212, з чого:

I. в 99 громадах уживаєть ся руснацька мова;
II. „ 104 „ „ словенська мова;
III. „ 5 „ „ словенська і мадярська мова;
VI. „ 4 „ „ мадярська мова.

Подаю спис громад по тим ґрупам:

---

[1]) Тут мова лише про ту часть Земплинської жупанії, що належить до Пряшівської епархії.

[2]) і [3]) Лише мала часть сих повітів належить до Пряш. еп.

I. Громади з руснацькою мовою:

1. Чертижне (Csertész)
2. Габура (Habura)
3. Боров (Borró)
4. Видрань (Vidrány)
5. Полата (Palota)
6. Межилабірци (Mezölaborcz)
7. Каленов (Kalenó)
8. Рокитовец (Rokitócz)
9. Красний Брод (Krasznibrod)
10. Няґов (Nyágó)
11. Чабаловци-Стерковци (Csabalócz-Szterkócz)
12. Рошковци (Roskócz)
13. Суков (Szukó)
14. Вишнї Чабини (Felsö-Csebinye)
15. Нижнї Чабини (Alsó-Csebinye)
16. Горб-Чабини (Horbok-Csebinye)
17. Волиця (Volicza)
18. Біла-Валентовци (Béla-Valentócz)
19. Радвань (Izbugya-Radvány)
20. Горб Радванський (Horbok-Radvány)
21. Берестов (Izbugya-Bresztó)
22. Вирава (Virava)
23. Ольшинков (Olsinkó)
24. Виляґи (Világh)
25. Збойня Гуменянська (Homonna-Zbojna)
26. Збойня Ізбудська (Izbugya-Zbojna)
27. Рокитов Гуменянський (Homonna-Rokitó)
28. Рокитов Ізбудський (Izbugya-Rokitó)[1]
29. Вижня Яблонка (Felsö-Jablonka)
30. Нижня Яблонка (Alsó-Jablonka)
31. Телеповци (Telepócz)
32. Гостовици (Hosztovicza)
33. Чукаловци (Csukalócz)
34. Паригузовци (Parihuzócz)
35. Нехваль-Полянка (Nechvaly-Polyánka)
36. Пчолине (Pcsolina)
37. Пихне (Pichnye)
38. Зубне (Zubne)
39.Валяшковци (Valyaskócz)
40. Звала (Zvella)
41. Остружница (Osztruzsnicza)
42. Смольник (Szmolnik)
43. Старина (Sztarina)
44. Ялова (Jalova)
45. Стащин (Sztakcsin)
46. Стащин-Ростоки (Sztakcsin-Rosztoka)
47. Дара (Dara)
48. Великі Поляни (Nagy-Polena)
49. Руське (Orosz-Ruszka)
50. Прислоп (Priszlop)[2]
51. Дрічна Земплинська (Zemplén-Dricsna)
52. Дрічна Шаришська (Sáros-Dricsna)
53. Вижня Владича (Felsö-Vladicsa)
54. Нижня Владича (Alsó-Vladicsa)
55. Микова (Mikova)
56. Поляна (Sztropkó-Polena)
57. Сташковци Земплинські (Zemplén-Sztaskócz)
58. Сташковци Шаришські (Sáros-Sztaskócz)
59. Маковец (Makócz)
60. Буковец Земплинський (Zemplén-Bukócz)
61. Буковец Шаришський (Sáros-Bukócz)
62. Гавай (Havaj)
63. Бистра (Sztropkó-Bisztra)
64. Сальник (Szálnik)
65. Старое Село (Puczákfalva)
66. Войтовци (Vojtócz)
67. Велькроп (Velkrop)

---

[1]) Громади від 1—28 належать до Гуменянського повіту.
[2]) Громади від 29—50 належать до Снинського повіту.

68. **Вариховци** (Varechócz)
69. **Репеїв** (Repejő)
70. **Правровци** (Pravrócz)
71. **Мала Березниця** (Kis-Breznicze)
72. **Поточки** (Potocska)
73. **Завада** (Zavada)
74. **Брусниця** (Bruszniea)
75. **Якушовци** (Jakusócz)
76. **Олька Стропковська** (Sztropkó-Olyka)
77. **Олька Гуменянська** (Homonna-Olyka)
78. **Олька Крива** (Kriva-Olyka)
79. **Поруба** (Orosz-Poruba)
80. **Притуляни** (Pritulyán)
81. **Миньовци** (Minyócz)
82. **Мразовци** (Mrazócz)
83. **Токаїк** (Orosz-Tokaj)
84. **Ломне** (Lomna)
85. **Кручов** (Orosz-Krucsó)
86. **Бжяни** (Bodzás)
87. **Детрик** (Detrik)
88. **Валко́в** (Valkó)
89. **Бокша** (Boksa)
90. **Шандал** (Sandal)
91. **Нижня Ольшава** (Alsó-Olsva)
92. **Вижня Ольшава** (Felső-Olsva)
93. **Колбовци** (Kolbócz)
94. **Крижльовци** (Kriszlócz)
95. **Рафайовци** (Rafajócz)
96. **Пискаровци** (Piszkarócz)[1])
97. **Комлошка** (Komlóska, **Токайський округ**)
98. **Кажімір** (Orosz-Kázmér)
99. **Штефановци** (Stefanócz)[2])

II. Громади із словенською мовою.

1. **Длуге** (Izbugya-Hosszúmező)
2. **Грабовец** (Izbugya Hrabócz)
3. **Яблонь** (Tót-Jablonya)
4. **Крива** (Tót-Kriva)
5. **Кошковце** (Koskócz)
6. **Дзедашовце** (Dedasócz)
7. **Машковце** (Maskócz)
8. **Аґідовце** (Agyidócz)
9. **Ніжне Ладішковце** (Alsó-Ladiskócz)
10. **Вішне Ладішковце** (Felső-Ladiskócz)
11. **Ганковце** (Hankócz)
12. **Любіша** (Lyubise)
13. **Вельопольє** (Velopolya)
14. **Грушов** (Felső-Körtvélyes)
15 **Ровне** (Rovna)
16. **Удавске** (Udva)
17. **Брестов** (Homonna-Bresztó)
18. **Ґрозовце** (Grozócz)
19. **Волове** (Tót-Volova)
20. **Лесковце** (Leczkócz)
21. **Мішлїна** (Mislyina)
22. **Карне** (Kárna)
23. **Оградцані** (Gőrőginye)
24. **Сопковце** (Szopkócz)
25. **Башковце** (Baskócz)
26. **Турцовце** (Turczócz)
27. **Цернїна** (Czernina)
28. **Лукашовце** (Lukasócz)
29. **Янковце** (Jankócz)
30. **Грубов** (Hrubó)
31. **Топольовка** (Topolóka)
32. **Завадка** (Zavadka)
33. **Гусовце** (Hegedűsfalva)
34. **Кудловце** (Kudlócz)
35. **Кохановце** (Kochanócz)
36. **Лацовце** (Láczfalva)
37. **Гажина** (Hazsina)
38. **Велька каменїца** (Nagy-Kemencze)
39. **Модра** (Modra)
40. **Мала Каменїца** (Kis-Kemencze)
41. **Пціче** (Peticse)
42. **Хомец** (Helmeczke)
43. **Яшенов** (Jeszenő)
44. **Порубка** (Porubka)[3])
45. **Папіна** (Papina)
46. **Сніна** (Szinna)
47. **Цірока Бела** (Cziróka-Béla)

[1]) Громади від 51—96 належать до Стропковського повіту.
[2]) Громади від 97—99 належать до Вороновського округа.
[3]) Громади від 1–44 належать до Гуменянського округа.

48. Ціроꞁа Длуге (Cziróka-Hosszúmező)[1])
49. Гоча (Hocsa)
50. Стропков (Sztropkó)
51. Велька Брежнїца (Nagy-Breznicze)
52. Туряни (Zemplén-Turány)
53. Петейовце (Petőfalva)
54. Грабовец (Sztropkó-Hrabócz)
55. Ґіґльовце (Giglócz)
56. Голчіковце (Holcsikócz)
67. Келча (Kelcse)
58. Велька Домаша (Nagy-Domása)
59. Рогожнїк (Rohozsnik)
60. Кошаровце (Kosarócz)
61. Нїжня Шітнїца (Alsó-Sitnyicze)
62. Вішня Шітнїца (Felső-Sitnyicze)
63. Ґіровце (Girócz)
64. Дяпаловце (Gyapalócz)
65. Кайня руська (Orosz-Kajnya)
66. Петровце (Petrócz)
67. Пакастов (Pakasztó)[2])
68. Реґецке Гуті (Regéczi Huták) в Токайськім окрузї.
69. Товарне (Tavarna)
70. Товарна Полянка (Tavarna-Polyánka)
71. Шедліска (Szedliszke)
72. Матяшовце (Matyasócz)
73. Майоровцка (Majoróczka)
74. Беньковце (Benkócz)
75. Длугє (Varannó-Hosszúmező)
76. Вранов (Varannó)
77. Чічава (Csicsóka)
78. Комаровце (Komarócz)
79. Кручов (Magyar Krucsó)
80. Мернїк (Mernyik)
81. Скрабске (Mogyoróska)
82. Жіпов (Tapoly-Izsép)
83. Єстреб (Tót-Iesztreb)
84. Чемерне (Varannó-Csemernye)
85. Юскова-Воля (Iuszkó-Volya)
86. Вехец (Vehécz)
87. Чакльов (Csákló)
88. Суль (Sókut)
89. Глїнне (Agyagos)
90. Рудльов (Rudlyó)
91. Замутов (Zamutó)
92. Златнїчек (Aranyos-Patak)
93. Чарне (Feketepatak)
94. Генцовце (Henczócz)
95. Кладзані (Kladzán)
96. Добра (Nagy Dobra)
97. Єсеновце (Ieszenócz)
98. Мала Домаша (Kis-Domása)
99. Кваковце (Kvakócz)
110. Міхалко (Mihalkó)
101. Петковце (Petkócz)
102. Кайня (Tót Kajnya)
103. Трепец (Terepecz)
104. Жалобіна (Zsalobina)[3])

III. Громади із словенською і мадярською мовою.

1. Гуменне (Homonna, в Гуменян. окр.)
2. Сейпгалом (Széphalom)
3. Нїжнї Реґмец (Alsó-Regmecz)
4. Вішнї Реґмец (Felső Regmecz)
5. Мікогаза (Mikóháza)[4])

VI. Громади з мадярською мовою.

1. Матяшгаза (Mátyásháza) } В Уйгельськім окрузї
2. Віль (Vily) }
3. Вітань (Vitány) }
4. Erdőhorváti, в Токайськім окр.

---

[1]) Громади від 45—48 належать до Снинського округа.
[2]) Громади від 49—67 належать до Стропковського округа.
[3]) Громади від 69—104 належать до Вороновського округа.
[4]) Громади від 2—5 належать до Уйгельського округа.

II. Шаришська жупанія (Saros megye).

Повіти:

1. Нижньо-Ториський (Alsó-tárczai járás)
2. Вижньо-Ториський (Felsö-tarczai járás)
3. Широцький (Sirokai járás)
4. Топлянський (Tapolyi járás)
5. Секчовський (Szekcsöi járás)

Городи:

1. Пряшів (Прешов, Eperjes)
2. Бардиїв (Bártfa, Bartfeld)
3. Собинів (Kis-Szeben, Zeben).

В сїй жупанії є всього 382 полїтичні громади (городи і села) з чого:

I.	у 134	громадах уживаєть ся	руснацька мова
II.	„ 244	„ „	словенська мова
III.	„ 1	„ „	словенська і мадярська мова
IV.	„ 3	„ „	словенська і нїмецька мова.

Подаю реєстр усїх громад, що належать до тих поодиноких ґруп:

I. Громади з руснацькою мовою:

1. Блажов (Balásvágás)
2. Штельбах (Stelbach)
3. Баровци (Bajorvágás)
4. Шамброн (Feketekút)
5. Чірч (Csircs)
6. Ястреб (Jesztreb)
7. Кіїв (Kijó)
8. Обручне (Obrucsnó)
9. Воля (Orosz-Volya)
10. Пустополька (Pusztamező)
11. Ренчишов (Rencsisó)
12. Шома (Som)
13. Ганїґовци (Hönigh)
14. Луцина (Litinye)
15. Олейник (Olejnok)
16. Ґромош (Gromos)
17. Гайтівки (Hajtóka)
18. Малий Липник (Kis Lipnik)
19. Леґнава (Lagnó)
20. Матісова (Matiszova)
21. Орлов (Orló)
22. Старина (Sztarina)
23. Уяк (Ujak)
24. Сулин (Saros-Szulin)[1])
25. Бенядиковци (Benedikócz)
26. Фіяш (Fias)
27. Кобульница (Kobulnicza)
28. Матовци (Mátévágás)
29. Шапинець (Sapinecz)
30. Щавник (Scsavnik)
31. Штефуров (Stefuró)
32. Собош (Szobos)
33. Вальковци (Valykócz)
34. Матяшка (Mátyáska)
35. Руська Воля (Orosz-Volya)
36. Просяч (Proszács)
37. Ременїни (Remenye)
38. Вавринець (Vavrincz)
39. Влача (Vlacsa)
40. Брезівка (Brezovka)
41. Кожяни (Kozsán)

[1]) Усї громади від 1—24 належить до Вишньо-Ториського повіту.

42. Липова (Lipova)
43. Ортутова (Ortutó)
44. Шашова (Sassova)
45. Нижнїй Тварісц (Alsó-Tvaroszcz)
46. Вижнїй Тварісц (Felső-Tvaroszcz)
47. Андрейова (Andrejova)
48 Біловежа (Belovezsa)
49. Ціґелка (Czigelka)
50. Фрічка (Fricska)
51. Куров (Kuró)
52. Пітрова (Pitrova)
53. Луков (Lukó)
54 Грабське (Hrabszke)
55. Кружльов (Kruszlyó)
56. Лївов (Livó)
57. Мальцов (Malyczó)
58. Снаков (Sznakó)
59 Венеция (Veneczia)
60. Боґлярка (Boglyarka)
61 Криве (Krive)
62. Криже (Krizse)
63. Ряшов (Ressó)
64. Городиско (Hradiszkó)
65. Лївівська Гута (Livó Hutta)[1])
66. Нижнї Полянки (Alsó-Polyánka)
67. Вижнї Полянки (Felső-Polyánka)
68. Чарне (Czarnó)
69. Цернїна (Czernina)
70. Ціґла (Czigla)
71. Дубова (Dubova)
72. Нижнїй Мірошов (Alsó-Miroszó)
73. Вижнїй Мірошов (Felső-Mirosso)
74. Гутка (Hutka)
75. Єдлїнка (Jedlinka)
76. Вижнїй Свидник (Felső-Szvidnik)
77. Нижнїй Свидник (Alsó-Szvidnik)
78. Вижня Ядлова (Felső-Jadlova)
79. Нижня Ядлова (Alsó-Iadlova)
80. Вижнїй Орлїх (Felső-Orlich)
81. Нижнїй Орлїх (Alsó-Orlich)
82. Белейовци (Belejócz)
83. Долгоня (Dolhonya)
84. Куримка (Kurimka)
85. Никльова (Niklova)
86. Ондавка (Ondavka)
87. Варадка (Váradka)
88. Ґавранець (Gavranecz)
89. Юркова Воля (Jurko-Volya)
90 Капішова (Kapisó)
91. Кечковци (Kecskócz)
92. Кружльова (Kruzslyova)
93. Ростоки (Rosztoka)
94. Свиднички (Szvidniczka)
95. Вапеник (Vapenik)
96. Ладомірка (Ladomér)
97. Нижнїй Комарник (Alsó Komárnik)
98. Вижнїй Комарник (Felső-Komárnik)
99. Нижня Писана (Alsó-Piszana)
100. Вижня Писана (Felső-Piszana)
101. Бодружал (Bodruzsal)
102. Доброслава (Dobroszlava)
103. Гунківци (Hunkócz)
104. Кореївци (Korejócz)
105. Кожухівци (Kozsuhócz)
106. Крайня Бистра (Krajna-Bisztra)
107. Крайня Чарне (Krajna-Csarnó)
108. Крайня Полянка (Krajna-Polyánka)
109. Крайня Порубка (Krajna-Porubka)
110. Медвеже (Medvezse)
111. Мироля (Mirolya)
112. Прикра (Prikra)
113. Шарбов (Sarbó)
114. Шеметковци (Semetkócz)
115. Ваґринець (Vagrinecz)

[1]) Усї громади від 25—65 належать до Секчовського повіту.

16. **Грибов** (Gribó)
17. **Грабівчик** (Hrabovcsik)
18. **Крушинець** (Krusinecz)
19. **Мерґешка** (Mergeska)
20. **Млинаровци** (Mlinarócz)
21. **Вільшавка** (Olysavka)
22. **Потоки** (Potoka)
23. **Пстрина** (Psztrina)
24. **Раковець** (Rákócz)
25. **Рівне** (Rovnó)
26. **Суха** (Szuha)
27. **Тишинець** (Tisinecz)
28. **Вишківци** (Viskócz)
29. **Вислава** (Viszlava)
30. **Бехеров** (Becheró)
31. **Комлоша** (Komlósa)
32. **Реґетов** (Regettő)
33. **Стебник** (Sztebnik)
34. **Стебницька Гута** (Sztebnik-Hutta)[1])

II. Громади із словенською мовою.

1. **Богдановце** (Bogdány)
2. **Абрановце** ('Abrány)
3. **Ніжне Merковце** (Alsó Mérk)
4. **Віжне Мерковце** (Felső-Mérk)
5. **Брестов** (Boroszló)
6. **Плоске** (Lapispatak)
7. **Варґаньовце** (Várgony)
8. **Жеґня** (Zsegnye)
9. **Кецеровські Пекляни** (Keczer Peklin)
10. **Боляров** (Bolyár)
11. **Буняціце** (Bunyita)
12. **Ордички** (Erdöcske)
13. **Гувас** (Huvész)
14. **Кецеровські Косцоляни** (Keczer-Kostolán)
15. **Кецеровський Липовець** (Keczer-Lipócz)
16. **Мудровце** (Mudrócz)
17. **Опина** (Ófalu)
18. **Птачковце** (Pataczkő)
19. **Цижаніце** (Tizsite)
20. **Тугрина** (Tuhrina)
21. **Червеніца** (Vörösvágás)
22. **Кендзіце** (Kende)
23. **Злата Баня** (Aranybánya)
24. **Ґульвас** (Gulyvész)
25. **Гаршаґ** (Harság)
26. **Какашовце** (Kakasfalu)
27. **Мочармани** (Macsármány)
28. **Дриновська Новавес** (Somos-Ujfalu)
29. **Петровяни** (Szent-Pérer)
30. **Кисак** (Kőszeg)
31. **Квачани** (Kavecsán)
32. **Постредня Вес** (Kis-Ladna)
33. **Ложина** (Nagy Ladna)
34. **Ружин** (Ó-Ruzsin)
35. **Косцеляни** (Szent-Istvàn)
36. **Соколяни** (Szokoly)
37. **Цеплїчани** (Tapolcsán)
38. **Требейов** (Terebő)
39. **Лемешани** (Lemes)
40. **Обишовце** (Abos)
41. **Брецейовце** (Berettő)
42. **Габжани** (Böki)
43. **Будзимір** (Budamér)
44. **Яновик** (Iánocska)
45. **Личартовце** (Licsért)
46. **Шеняковце** (Senyék)
47. **Дринов** (Somos)
48. **Маловеска** (Kisfalu)[2])
49. **Липяни** (Héthárs)
50. **Брезовіца** (Berzevicze)
51. **Ніжні Славков** (Alsó-Szalók)
52. **Гамбоґ** (Hamborg)
53. **Високе** (Viszoka)
54. **Здравце** (Darócz)
55. **Кривяни** (Krivány)
56. **Ольша** (Olysó)
57. **Полома** (Polom)
58. **Шенвіж** (Schönviz)
59. **Торша** (Tárcza)
60. **Дубовиця** (Dobó)
61. **Дячов** (Décső)
62. **Лучка** (Harcsár-Lucska)
63. **Люботиня** (Lubotin)
64. **Каменїца** (Tarkó)
65. **Оркуцани** (Orkuta)
66. **Бодолак** (Bodonlaka)

[1]) Усї громади від 66—134 належать до Маковицького округа.
[2]) Усї громади від 1—48 належать до Нижньо-Ториського округа.

67. Чіпкеш (Csipkés)
68. Ґомбошовце (Gombosfalu)
69. Якубовяни (Magyar-Jakabfalu)
70. Няршани (Nyárs-Ardó)
71. Ратвай (Ratvaj)
72. Сьвятий Юр (Сваті Дзур, Szent György)
73. Толчемеш (Tolcsemes),
74. Усовські Пекляни (Úsz-Peklin)
75. Шалґов (Úsz,-Salgó)
76. Гусовце (Úszfalu)
77. Печовська Новавес (Péch-Ujfalu)
78. Воля (Iakab Volya)
79. Яковяни (Iakoris)
80. Рошковяни (Roskovány)
81. Червеніца (Vörösalma)
82. Плавніца (Plavnicza)
83. Плавеч (Palocsa)[1])
84. Велькі Шариш (Nagy-Sáros)
85. Ніжні Шебеш (Alsó-Sebes)
86 Вішні Шебеш (Felső-Sebes)
87. Фінціце (Finta)
88 Келемеш (Kellemes)
89. Шебешські Луки (Sebes-Kellemesi rétek)
90. Подградзік (Sebes-váralja)
91. Рокицани (Berki)
92. Баіровце (Bajor)
93. Бзенов (Berzenke)
94. Буяк (Buják)
95. Жипов (Izsép)
96. Янов (Ianó)
97. Кояціце (Kajata)
98. Клембарк (Klembérk)
99. Квачани (Kvacsán)
100. Любовець (Lubócz)
101. Лужани (Luzsánka)
102. Міклушовце (Miklósvágás)
103. Гута (Phoenix-Hutta)
104. Пілеровські Пекляни (Piller-Peklin)
105. Радачов (Radácz)
106 Суха Долина (Szárazvölgy)
107. Шедліце (Szedlicze)
108. Мереціце (Szent-Imre)
109. Бертотовце (Bertót)
110. Андрашовце (Andrásvágas
111. Далеціце (Deléte)
112. Гедриховце (Hendri)
113. Штефановце (Istvanvágás)
114. Яровніце (Iernye)
115. Лажани (Lászka)
116. Хминяни (Mochnya)
117. Мочидляни (Mocsolya)
118. Німецькі Якубовяни (Német-Iakabvágás)
119. Крижовяни (Szent-Kereszt
120. Швіньска Новавес (Свинське Новесело, Szinye-Ujfalu)
121. Германовце (Sztanka-Hermány)
122. Малі Шарош (Kis-Sáros)
123. Ґерґеляк (Gergelylaka)
124. Медзани (Megye)
125. Островяни (Osztropatak)
126. Мигаляни (Szent-Mihály)
127. Швіня (Свиня, Szinye)
128. Жупчани (Zsebfalu)
129. Шіроке (Siroka)
130. Фрічовце (Frics)
131. Грабков (Hrabkó)
132. Овче (Kis Vitéz)
133. Віцеж (Nagy-Vitéz)
134. Лачков (Lacskó)
135. Липовец (Szinye-Lipócz)
136. Шинґляр (Singlér)
137. Ганіска (Enyiczke)
138. Шоварські Швaби (Német-Sóvár)
139. Шовар (Sóvar)
140. Шоварська Новавес (Sós-Ujfalu)
141. Шалґовик (Salgó)
142. Теряковце (Terjekfalu)[2])
143. Ґіралтовце (Girált)
144. Калніст (Kálnás)
145. Округле (Kerekrét)
146. Лужани (Long)
147. Мичаковце (Micsák)

[1]) Усї громади від 49—83 належать до Вижньо-Ториського округа
[2]) Усї громади від 84—142 належать до Широцького округу.

148. Брезов (Nyirjes)
149. Радома (Radoma)
150. Желєжнїк (Vaspataka)
151. Ганушовце (Hanusfalva)
152. Бабє (Bábafalu)
153. Дзурдзош (Györgyős)
154. Капушаньске Павловце (Kapi-Pálvágás)
155. Кецеровске Павловце (Keczer-Pálvágás)
156. Медєш (Megyes)
157. Петровце (Pétervágás)
158. Радвань (Radvány)
159. Бистре (Tapoly Bisztra)
160. Германовце (Tapoly-Hermány)
161. Капушани (Kapi)
162. Фулянка (Fulyán)
163. Нємцовце (Kapi-Németvágás)
164. Ваґашик (Kapi-Vágás)
165. Кокиня (Kökény)
166. Керештвей (Kőrösfő)
167. Лада (Láda)
168. Тулчик (Töltszék)
169. Кручов (Krucsó)
170. Ганковце (Hankócz)
171. Гаргай (Herhej)
172. Копривнїца (Kapronсza)
173. Кохановце (Kohány)
174. Лопухов (Lapos)
175. Ласцов (Lászczó)
176. Марганя (Margonya)
177. Ольшавце (Orsócz)
178. Порубка (Porubka)
179. Нїмцовце (Tapli-Németfalu)
180. Стуляни (Varjufalu)
181. Курима (Kurima)
182. Дубине (Dubine)
183. Гайжлїн (Hazslin)
184. Грабовец (Hrabócz)
185. Кучин (Kucsin)
186. Поляковце (Polyakócz)
187. Кукова (Kükemező)
188. Нїжнї Гажґут (Alsó-'Azsgut)
189. Віжнї Гажґут (Felső-'Azsgut)
190. Чельовце (Cselfalu)
191. Дуковце (Dukafalu)
192. Крачуновце (Karáczonmező)
193. Хмельов (Komlós-Keresztes)
194. Хмельовик (Komlós)
195. Надфей (Nádfő)
196. Пушовце (Pósfalu)
197. Прочани (Prócs)
198. Лучка (Tapli-Lucska)
199. Желмановце (Zsalmány)[1]
200. Злате (Arany-Pataka)
201. Бардийовська Новавес (Bártfa-Ujfalu)
202. Ґаболтов (Gáboltó)
203. Длуге Лукі (Hosszúrét)
204. Комаровце (Komarócz)
205. Рокітов (Rokitó)
206. Мокролуг (Sárpatak)
207. Швіржов (Szverzsó)
208. Тарнов (Tarnó)
209. Ґерляхов (Gerlachó)
210. Лєнартов (Lenartó)
211. Рихвальд (Richvåld)
212. Нїжня Воля (Alsó-Volya)
213. Вішня Воля (Felső-Volya)
214. Гертнехт (Hertnek)
215. Бартошовце (Bartosfalu)
216. Гервартов (Hervartó)
217. Клюшов (Klyussó)
218. Кобилє (Lófalu)
219. Лукавіца (Lukavicza)
220. Шіба (Siba)
221. Терня (Ternye)
222. Мошуров ('Ádamfőlde)
223. Балпоток (Balpataka)
224. Демята (Deméte)
225. Гералцик (Gerált)
226. Малі Шльівнїк (Kis-Szilva)
227. Велькі Шльівнїк (Nagy-Szilva)
228. Шедзікарт (Szedikert)
229. Завадка (Zavadka)
230. Жатковце (Zsetek)
231. Раславіце (Tót-Raszlavicza)
232. Раславіце мадярске (Magyar-Raszlavicza)

[1]) Усї громади від 143—199 належать до Топлянського округа.

233. Абрагамовце ('Abrahámfalu)
234. Яноввк (Bérczalja)
235. Буцловяни (Buczló)
236. Фрічовце (Fricske)
237. Ошіков (Ossikó)
238. Тройчани (Trocsán)
239. Ванїшковце (Vanyiskócz)[1]
240. Сорочін (Szorocsin)
241. Дуплїн (Bányavőlgy)
242. Месціско (Mesztiszkó)
243. Зборов (Zboró)
244. Шмільне (Szmilnó)[2]

III. Громада із словенською і мадярською мовою:

1. Пряшів, місто; в ньому говорять ще по нїмецьки і по руськи, але лише невелике число душ.

IV. Громади із словенською і нїмецькою мовою:

1. Шоварська Баня (Sóvár) в Широцькім окрузї.
2. Бардиїв, місто } в них говорить дехто і по мадярськи.
3. Собинів, місто }

III. Спішська жупанія (Szepes megye, Zipser Comitat)[3]).

Жупанїя подїлена на 8 повітів; крім того є в нїй 8 городів з власним маґістратом (rendezett tanácsu város).

Повіти:

1. Старовеський (Szepes-Ófalvi járàs)
2. Любовенський (Ó-Lublói járàs)
3. Кежмарський (Kézsmárki járàs)
4. Суботський (Szepes-Szombati járàs)
5. Левочський (Löcsei jaràs)
6. Нововеський (Iglói járàs)
7. Подградський (Szepes-váraljai járàs)
8. Гнилецький (Gölniczbányai járàs)

Городи:

1. Левоча (Löcse)
2. Кежмарк (Késmárk)
3. Спішска Новавес (Igló)
4. Подградз (Szepesváralja)
5. Влахі (Szepes-Olaszi)
6. Гнілец (Gölniczbánya)
7. Любіца (Leibitz)
8. Попрад (Poprád).

У Спішській жупанії є 219 політичних громад, з того:

I.	в 20	громадах уживаєть ся	руснацька мова:
II.	„ 1	„ „	руснацька і польська мова;
III.	„ 101	„ „	словенська мова;
IV.	„ 40	„ „	словенська і нїмецька мова;
V.	„ 39	„ „	польська мова;
VI.	„ 19	„ „	нїмецька мова.

Подаю реєстр громад поодиноких ґруп:

[1]) Усї громади від 200—239 належать до Секчовського округа.
[2]) Усї громади від 240—244 належать до Маковицького округа.
[3]) Руснаки і Словяки називають сю жупанію Спіш, Шпіш або Шьпіш, Нїмцї: Zips, Мадяри: Szepesség.

І. Громади з руснацькою мовою:

1. Остурня (Oszturnya)
2. Великий Липник (Nagy-Lipnik)
3. Фольварк (Folyvárk)[1])
4. Сулин (Szulin)
5. Кремпах (Lubló-Krempach)
6. Орябина (Jarembina)
7. Лїтманова (Littmanova)
8. Камюнка (Kamjonka)
9. Якубяни (Szepes-Jakabfalva)[2])
10. Годермарк (Hundetrmarkt, в Кежмар. ок.)
11. Ториски (Toriszka, в Левоч. окр.)
12. Нижні Репаші (Alsó-Répás, в Левоч. окр.)
13. Порач (Porács) } В Нововеськім окрузї.
14. Завадка (Zavadka) } В Нововеськім окрузї.
15. Ольшавиця (Olsavicza)
16. Подпроч (Lazonpatak)
17. Нижні Словінки (Alsó-Szlovinka)
18. Вижнї Словінки (Felső-Szlovinka)[3])
19. Гельцмановци (Nagy-Kunchfalva)
20. Койшов (Kojsó)[4])

ІІ. Громада з руснацькою і польською мовою.

1. Ґранастов (Granasztó, в Любов. окр.)

ІІІ. Громади із словенською мовою:

1. Лацкова (Laczkova)
2. Форбас (Forbasz)
3. Нова Любовня (Uj-Lubló)
4. Колачков (Kolacskó)[5])
5. Крıжова Вес (Keresztfalu)
6. Юрске (Szent-György)
7. Малі Славков (Kis-Szalók)
8. Кріґ (Krigh)
9. Лендак (Landok)[6])
10. Батізовце (Batizfalu)
11. Нїжня Шунява (Alsó-Sunyava)
12. Вішня Шунява (Felső-Sunyava)
13. Ґерлаховце (Gerlachfalu)
14. Менґусовце (Menguszfalu)
15. Штола (Stóla)
16. Кубахі (Kubach)
17. Кравяні (Kravján)
18. Грановнїце (Szepes-Véghely)
19. Вікартовце (Vikartócz)
20. Швабовце (Svábócz)
21. Філїце (Filefalu)
22. Ґановце (Gánócz)
23. Гожелец (Hozelecz)
24. Прімовце (Primfalu)
25. Щавнїк (Szavnik)
26. Сваті Андрей (Szent Andras)
27. Теплїца (Szepes-Teplicz)[7])
28. Градіско (Hradiszkó)
29. Іляшовце (Illésfalu)
30. Вільковце (Kis-Kunchfalu)
31. Курімяні (Kurimján)
32. Ленґварт (Lengvàrt)
33. Дравце (Szepes-Darócz)
34. Ченчіце (Csontfalu)
35. Штвартек (Csütörtökhely)
36. Яновце (Szepes-Jánosfalu)
37. Немешані (Nemesán)
38. Домановце (Domán)
39. Гаргов (Görgő)
40. Ямнїк (Iamnik)
41. Колчов (Kolcsó)
42. Кончані Доляні (Koncsán-Dolyán)
43. Рошковце (Roskócz)
44. Вішне Репаші (Felső-Répás)

---

[1]) Громади від 1—3 належать до Старов. ок.
[2]) Громади від 4—9 належать до Любовенського ок.
[3]) Громади від 15—18 належать до Подград. ок.
[4]) Громади від 19—20 належать до Гнилецького ок.
[5]) Громади від 1—4 належать до Любов. ок.
[6]) Громади від 5—9 належать до Кежмар. окр.
[7]) Громади від 10—27 належать до Суботського ок.

45. Уложа (Ulozsa)
46. Завада (Zavada)[1])
47. Штілбах (Lassúpatak)
48. Храстне (Haraszt)
49. Малі Гнїлец (Kis-Hnilecz)
50. Котербах (Kotterbach)
51. Матейовце (Matejócz)
52. Грабушіце (Káposztafalu)
53. Іміріховце (Imrichfalu)
54. Штефановце (Istvánfalu)
55. Страцена (Sztraczena)
56. Відернік (Vidernik)
57. Данїшовце (Dénesfalu)
58. Лєсковяні (Leszkovján)
59. Одорін (Odorin)
60. Гаріковце (Pálmafalu)
61. Теплїчка (Teplicska)
62. Томашовце (Tamásfalu)
63. Гарнутовце (Arnótfalu)
64. Гадушовце (Hadusfalu)
65. Лєтановце (Letánfalu)[2])
66. Калява (Kalyava)
67. Колєновце (Kolinfalu)
68. Ольшавка (Olysavka)
69. Слатвін (Szlatvin)
70. Войковце (Vojkfalu)
71. Бегаровце (Beharócz)
72. Дубрава (Dubrava)
73. Вішнї Славков (Felső-Szallók)
74. Ґранч-Петровце (Grancs-Petrócz)
75. Гараковце (Harakócz)
76. Корітняні (Korotnok)
77. Біяновце (Szepes-Mindszent)
78. Поляновце (Polyanócz)
79. Понґрацовце (Pongráczfalu)
80. Яблонов (Almás)
81. Колбах (Kolbach)
82. Лучка (Lucska)
83. Павляні (Pavlyán)
84. Ордзовяні (Ragyócz)
85. Брутовце (Szepes Sz. Lőrincz)
86. Вельбах (Wellbach)
87. Балдовце (Baldócz)
88. Буґловце (Göbölfalu)
89. Катуновце (Kattuny)
90. Грушов (Körtvélyes)
91. Ольцнава (Olcznó)
92. Теретяні (Szepes-Nádasd)
93. Вітковце (Vitfalu)[3])
94. Опака (Opáka)
95. Жакаровце (Zakárfalu)
96 Марґецані (Margitfalu)
97. Грішовце (Hrisócz)
98. Якльовце (Iekelfalu)
99. Клукнава (Kluknó)
100. Велькі Фолкмар (Nagy-Folkmár)
101. Ріхнава (Richnó)[4])

IV. Громади із словенською і нїмецькою мовою:

1. Тварожна (Durand)
2. Вербов (Ménhard)
3. Бела (Szepes-Béla)
4. Маєркі (Majerka)
5. Топорц (Toporcz)
6. Гунсдорф (Hunfalu)
7. Словенска Вес (Tótfalu)
8. Стражка (Nagy-Eőr)
9. Ракусі (Rókusz)
10. Віборна (Viborna)[5])
11. Велька (Felka)
12. Матейовце (Mateócz)
13. Спішска Субота (Szepes-Szombat)
14. Стража (Sztrázsa)
15. Лучівна (Lucsivna)
16. Горка (Horka)
17. Кішовце (Kissócz)
18. Міклушовце (Miklósfalu)[6])
19. Рускіновце (Ruszkin)
20. Дворці (Dvorecz)
21. Махальовце (Mahalfalu)

[1]) Громади від 28—46 належать до Левочського ок.
[2]) Громади від 47—65 належать до Новов. ок.
[3]) Громади від 66—93 належать до Подградського ок.
[4]) Громади від 94—101 належать до Гнилецького ок.
[5]) Громади від 1—10 належать до Кежмар. ок.
[6]) Громади від 11—18 належать до Суботського ок.

22. Абрагамовце-Піковце (Abrahamfalu-Pikfalu)
23. Фаркашовце-Левковце (Farkasfalu-Lökfalu)[1]
24. Вондрішель (Merény)
25. Бетляновце (Betlenfalu)
26. Маркушовце - Чепановце (Márkusfalu-Csepánfalu)
27. Шміжані (Szepes-Sümeg)[2]
28. Кромпах (Krompach)
29. Готковце (Zsegra)
30. Капітуля (Szepeshely)[3]
31. Малі Фолкмар (Kis Folkmár)
32. Пракендорф (Prakfalu)
33. Старавода (Óviz)[4]
34. Гнілєц (Gölniczbánya)
35. Спішска Новавес (Igló)
36. Кежмарк (Késmárk)
37. Левоча (Lőcse)
38. Попрад (Poprád)
39. Влахі (Szepes-Olaszi)
40. Подградз (Szepesváralja)[5]

V. Громади з польською мовою:

1. Фрідман (Fridman)
2. Ніжні Лапш (Alsó-Lápos)
3. Чарнаґура (Csarnagura)
4. Кремпах (Dunajecz-Krempach)
5. Дурштін (Durstin)
6. Вішні Лапш (Felső-Lápos)
7. Юрґов (Iurgó)
8. Репіско (Repiszkó)
9. Тріпш (Tribs)
10. Нова Бяла (Uj-Béla)
11. Недец (Nedecz)
12. Ґаґі (Hági)
13. Ганушовце (Hanusfalu)
14. Єзерско (Iezerszko)
15. Кацвін (Kaczvin)
16. Лиса Ґора (Kahlenberg)
17. Мала Франкова (Kis-Frankvágás)
18. Велька Франкова (Nagy-Fránkvágas)
19. Лапшанка (Kis-Lápos)
20. Рельов (Relyó)
21. Стара Вес (Szepes-Ófalu)
22. Ґібель (Gibely)
23. Гафка (Hafka)
24. Галіґовце (Helivágás)
25. Лєхніца (Lechnitz)
26. Лєшніца (Lesnitz)
27. Суб-Лєхніца (Sub-Lechnitz)
28. Матяшовце (Mátyásfalu)
29. Старі Маїр (Ómajor)
30. Ріхвальд (Richvald)[6]
31. Ніжнє Ружбахі (Alsó-Ruzsbach)
32. Вішнє Ружбахі (Felső-Ruzsbach)
33. Стара Любовня (Ó-Lubló)
34. Мнїшек (Mnisek)
35. Пільхов (Pilhó)
36. Садек (Szadek-Lublóvár)[7]
37. Яворіна (Iavorina)
38. Жджяр (Zsdjár)[8]

VI. Громади з німецькою мовою:

1. Ґнязді (Gnezda; Kniesen)
2. Подолїнец (Podolin, Pudlein)
3. Мала Ломнїца (Kis-Lomnitz)
4. Гобґарт (Hobgart, Hopfengarten)[9]
5. Бушовце (Busócz, Banschendorf)
6. Голомнїца (Holló-Lomnitz)
7. Малдур (Maldúr)

[1]) Громади від 19—23 належать до Левочського ок.
[2]) Громади від 24—27 належать до Нов. ок.
[3]) Громади від 28—30 належать до Подград. ок.
[4]) Громади від 31—33 належать до Гнилецького ок.
[5]) Від 34—40 городи.
[6]) Громади від 1—30 належать до Старовеського ок.
[7]) Громади від 31—36 належать до Любовенського ок.
[8]) Громади від 37—38 належать до Кежмар. ок.
[9]) Громади від 1—4 належать Любов. ок.

8. Вішня Лєсна (Felső-Erdőfalva, Ober-Lesna)
9. Форберґ (Forberg)
10. Жаковце (Izsákfalu, Eisdorf)
11. Велька Ломніца (Nagy-Lomnitz)[1])
12. Велькі Славков (Nagy Szalók, Gross Szlagendorf)
13. Ніжня Лєсна (Alsó-Erdőfalva, Unter-Lesna)
14. Міленбах (Mühlenbach)[2])
15. Шведляр (Svedlér)
16. Мнїшек (Szepes-Remete)
17. Смольнїк (Szomolnok, Schmelnitz)
18. Смольнїцка Гута (Szomolnok-Hutta)[3])
29. Любіца (Leibitz), город.

IV. Абауй-Торнянська жупанія. (Abauj-Torna megye).

Повіти:

1. Кошицький (Kassái jàràs)
2. Фізерський (Fűzéri jàràs)
3. Ґінчанський (Gőnczi jàràs)
4. Черегатський (Cserehàti jàràs)
5. Сиксовський (Sziksói járás)
6. Торнянський (Tornai jàràs)

Ґород:

1. Кошицї (Кошіце, Kassa, Kaschau).

В сїй жупанїї є 265 полїтичних громад (ґороди і села), з чого

I.	в	1	громадї	уживаєть ся	руснацька і мадярська мова
II.	„	46	„	„	словенська мова;
III.	„	58	„	„	словенська і мадярська мова
IV.	„	4	„	„	словенська і нїмецька мова
V.	„	1	„	„	словенська, мадярська і нїмецька мова;
VI.	„	2	„	„	нїмецька мова;
VII.	„	153	„	„	мадярська мова;

Подаю реєстр поодиноких громад:

I. Громада з руснацькою і мадярською мовою:

1. Солнок (Szolnok) в Сиксовськім повітї. — Деякі старші люди говорять дещо ще по руснацьки і в отсих громадах:

1. Вижнїй Вадас (Felső-Vadász) в Сикс. пов.
2. Ґадня (Orosz-Gadna) в тім самім пов.
3. Кейть (Kéty) в тім самім пов
4. Кань (Kány) в Торн. пов.
5. Гачава (Falucska) в Чере

[1]) Громади від 5—11 належать до Кежмар. ок.
[2]) Громади від 12—14 належать до Субот. ок.
[3]) Громади від 15—18 належать до Гнилецького ок.

гат. пов. Одначе число тих, що говорять по руснацьки, так незначне, що вичислені громади мусить зачислювати ся до иньших ґруп.

II. Громади із словенською мовою:

1. Кральовце (Királynép)
2. Грастне (Haraszti)
3. Беняковце (Benyék)
4. Цагановце (Tihany)
5. Розгановце (Rozgony)
6. Рашовік (Rás)
7. Кошіцка Новавес (Kassa-Ujfalu)
8. Ніжні Олчвар (Alsó-Olcsvár)
9. Вішні Олчвар (Felső-Olcsvár)
10. Здоба (Zdoba)
11. Опацке (Szilvás-Apáti)
12. Полянка (Lengyelfalva)
13. Сіплак (Széplak)
14. Бакша (Koksó-Baksa)
15. Ґіньов (Gőnyü)
16. Бочард (Bocsárd)
17. Сокаль (Szakaly)
18. Польов (Polyi)
19. Лорінчік (Lőrinczke)
20. Башка (Baska)
21. Мішльава (Miszlóka)
22. Мала Іда (Kis-Ida)
23. Буковец (Bukócz)
24. Ніжні Текіш (Alsó-Tőkés)
25. Вішні Текіш (Felső-Tőkés)
26. Гільов (Hilyó)
27. Кошіцка Бела (Kassa-Béla)
28. Кошіцке Гамрі (Kassa-Hamor)[1]
29. Ранковце (Ránk)
30. Жіровце (Zsír)
31. Бачковік (Bátyok)
32. Чекановце (Csákány)
33. Вішня Каменїца (Felső-Kamencze)
34. Клячунов і Борда (Kalecsény-Borda)
35. Терсцані (Nádaska)
36. Вішня Гутка (Felső-Huttka)
37. Саланцка Гута (Szaláncz-Huta)
38. Нїжня Мішля (Alsó-Mislye)
39. Шомпотоцка Велька Гута Sompataki-Nagy-Huta)[2])
40. Злата Ідка (Aranyidka)
41. Подпроч (Jászó-Mindszent)
42. Руднїк (Rudnok)
43. Опака (Opáka)
44. Гатковце (Hatkócz)
45. Шемша (Semse)
46. Гачава (Falucska)[3]

III. Громади із словенською і мадярською мовою:

1. Валковце (Vajkócz)
2. Бестер (Beszter)
3. Ападь (Széplak-Apáti)
4. Барца (Barcza)
5. Жебеш (Zsebes)
6. Бузафальфа (Búzafalva)
7. Бернатовце (Bernátfalva)
8. Чонтошфалу (Csontosfalu)
9. Ґеча (Gecse)
10. Чань (Csány)
11. Белжа (Bölzse)
12. Шеня (Szina)
13. Кеньгец (Kenyhécz)
14. Меґліс (Miglécz)
15. Ганїска (Enyiczke)
16. Бузінка (Buzínka)
17. Шаца (Sacza)[4]
18. Ніжня Каменїца (Alsó-Kemencze)
19. Дюрдьошік (Györgyi)
20. Бідовце (Böd)
21. Швінїца (Pető-Szinye)
22. Дюрков (Györke)
23. Ольшва (Ólysva)
24. Русков (Regete-Ruszka)

[1]) Усї громади від 1—28 належать до Кошицького округа.
[2]) Усї громади від 29—39 належать до Фізерського округа.
[3]) Усї громади від 40—46 належать до Черепатського округа.
[4]) Усї громади від 1—17 належать до Кошицького округа.

25. Вішнї Чай (Felső-Csáj)
26. Нїжнї Чай (Alsó-Csáj)
27. Ніжньа Гутка (Alsó-Huttka)
28. Бологд (Bologd)
29. Ґарбовце - Боґдановце (Gár-bócz-Bogdány)
30. Малі Саланц (Kis Szaláncz)
31. Велькі Саланц (Nagy - Szá-láncz)
32. Ракош (Rákos)
33. Кальша (Kalsa)
34. Уйварош (Ujváros)
35. Уйсалаш (Ujszállás)
36. Вішня Мішля (Felső-Mislye)
37. Жадань (Zsadány)
38. Скарош (Szkáros)
39. Надаж (Nádasd)
40. Вішнї Кікедз (Felső-Kéked)
41. Гологаза (Hollóháza)
42. Фізір (Fűzér)
43. Фількогаза (Filkeháza)
44. Ковач Ваґаш-Гута (Kovács-Vágás-Huta)
45. Шомпотоцка Мала Гута (Sompataki-Kis-Huta)[1]
46. Новочані (Jászó-Ujfalu)
47. Паньовце (Pány)
48. Біцеш (Büttős)
49. Мокранец (Makrancz)[2]
50. Сіледь (Hernád Szőlled)
51. Сантічка (Szánticska)
52. Ґадня (Orosz-Gagna)
53. Вішнї Вадас (Felső-Vadász)
54. Форов (Forró)[3]
55. Горвацік (Horváti)
56. Кань (Kány)
57. Переча (Perecse)
58. Баракони (Barakony)[4]

IV. Громади із словенською і нїмецькою мовою:

1. Кокшов - Міндсент (Koksó-Mindszent) в Кош. ок.
2. Герляні (Herlány) в Фіз. ок.
3. Река (Réka) в Чер. ок.
4. Вішнї Мецензейф (Felső-Meczenzéf) в Чер. ок.

V. Громада із словенською, нїмецькою і мадярською мовою:

1. Кошицї, місто.

VI. Громади з нїмецькою мовою.

1. Нїжнї Мецезейф (Alsó - Meczenzéf) в Черег. ок.
2. Штос (Stoósz) в Черег. ок.

VII. У всїх иньших, невичислених тут (153) громадах уживаєть ся сама мадярська мова.

V. Боршодська жупанія (Borsod megye).

Повіти:

1. Єґерський (Egri jàràs)
2. Мезечатський (Mezőcsáti jàràs)
3. Мішколцький (Miskolczi jàràs)
4. Оздський (Ózdi jàràs)
5. Сендревський (Szendrői jaràs)
6. Сентпетерський (Szentpéteri jàràs).

Город:

1. Мішколц.

---

[1]) Усї громади від 18—45 належать до Фізерського округа.
[2]) Усї громади від 46—48 належать до Черегатського округа.
[3]) Усї громади від 50—54 належать до Сиксовського округа.
[4]) Усї громади від 55—58 належать до Торнянського округа.

В сій жупанії є 177 політичних громад, з чого:

I.	в 1 громаді	уживаєть ся	руснацька і мадярська мова;
II.	„ 1 „	„	руснацька, словенська і мадярська мова;
III.	„ 11 „	„	словенська і мадярська мова;
IV.	„ 1 „	„	словенська, мадярська і німецька мова;
V.	„ 1 „	„	мадярська і німецька мова;
VI.	„ 162 „	„	мадярська мова.

Подаю реєстр громад з мішаною мовою:

I. Громада з руснацькою і мадярською мовою:

1. Ірота (Irota) в Сендревськім окрузї.

II. Громада з руснацькою, словенською і мадярською мовою:

1. Вислава (Viszló) в Сендревськім окрузї. Дехто зміж старших людий говорить трохи по руснацьки ще в низше поданій громадї Ракацї.

III. Громади із словенською і мадярською мовою:

1. Нїжнї і Вішнї Гамрі (Alsó s Felső Hamor)
2. Стара Гута (Óhuta)
3. Нова Гута (Ujhuta)
4. Sajó-Pálfalva
5. Szirma Besenyő
6. Besenyő[1])
7. Ózd в Озд. ок.
8. Мучонь
9. Ґалвач (Galvács)
10. Суха Каллов (Szuha-Kálló)
11. Ракаца[2])

IV. Громада із словенською, мадярською і нїмецькою мовою:

1. Dios Györ, в Мішк. окрузї.

V. Громада з мадярською і нїмецькою мовою:

1. Рудобаня (Rudóbánya) в Сендр. окрузї.

VI. У всїх иньших громадах уживаєть ся лише мадярська мова.

---

[2]) Громади від 1—6 належать до Мішколцького округа.
[1]) Громади від 8—11 належать до Сендревського округа.

II.

Доси вказував я на найбільше характеристичні прикмети, відмінні, або спільні двом говорам поставленим найдальше від себе, чистому руснацькому і чистому словенському (шаришському). З материялів, поданих дальше, переконає ся кождий, що крім тих двох головних говорів є в Пряшівській епархії ще цїлий ряд иньших, що почавши від чистого руснацького змінюють ся крок за кроком, втягаючи в себе щораз більше чужих елементів, а затрачуючи свої власні, аж стають в кінци подібними — бодай на вид — більше на словацькі говори, нїж на руські. Отсе постепенне словаченє нашої мови має для нас вагу особливо тому, що вказує наглядно на винародовлюванє Русинів у користь Словаків, а тим самим валить усї гіпотези тих, що думають, мовби то Словаки декуди русчили ся. Через те мусить також упасти гадка, висловлювана особливо словацькими ученими, що „Словяки" — то порусчені Словаки.

Для вироблення собі повного образу язикових відносин на Угорській Руси не вистануть одначе материяли, оголошувані тут мною. До порівнаня треба взяти ще доконче чисто руські говори Мукачівської епархії (пор. Етноґр. Збірник, т. III -IV) і чисто „шаришський", найбільше відсунений від руснацького — говір бачванських Русинів. Супроти них покажуть ся отсї говори всї посередніми. При такім порівнаню вдарить зараз кождого в очи приміром така ріжниця, яка заходить між говорами уживаними в селї Збую і Чертежи (оба Земплин. стол.): обидва говори безперечно українсько-руські, але коли в першім акцент рухомий, властивий більшости українсько-руських говорів, у другім він уже нерухомий, лемківський, подібний до польського. Сей акцент розширений на цїлу Пряшівську епархію і від Чертежа на захід иньшого не можна вже почути.

Подібна поява переходових говорів істнує не лише на пограничю Русинів і Словаків, але також в иньших околицях, де стикають ся Русини з иньшими нациями, пр. з Білорусами. Книжка М. Довнара-Запольского (Бѣлорусское Полѣсье. Сборникъ этнографическихъ матеріаловъ. Вып. I. Пѣсни Пинчуковъ. 1895.) подає в тому напрямі дуже цікаві причинки. Так само істнують переходові говори на пограничю Русинів і Поляків, Русинів та Росиян, хоч до тепер вони ще майже зовсім не досліджені, коли не брати в рахубу коротких і несистематичних заміток.

Подаючи отут взірції поодиноких говорів у такім порядку, який вказує найліпше на постепенне їх словачене, полишаю решту записів, які я поробив в часї свойого побуту у Пряшівській епархії, до Етноґр. Збірника т. IX. З отсих взірцїв видно, що у кождому селї, де я був, иньший говір. Чи в багатьох іще селах істнують окремі говори, того на разї я не міг сконстатувати, та вже і се число повинно звернути на себе увагу фільольоґів.

Що до ґрафіки, то зазначую, що співзвуки *ж, дж, ч, ш,* звучать завсїгди мягко (дожьджь, чьас, шьа); з практичних причин я не давав по них знака ь. Самозвук ę треба читати як наше *и* (лїтературне): йęй = йий, кęд = кид і т. д.

I. Говір села Чертежа,[1]) Земплин. стол.

Важнїйші прикмети сього говору такі: Звук *о* переходить у ньому звичайно в *і*, пр. під, піп, бік, він, пішо́ў; деколи одначе полишаєть ся *о* незмінене, пр. ста́рость. В *е* переходить *о* рідко, пр. на че́лы. Звук *л* перемінюєть ся деколи в півзвук ў, пр. тыі́ўко (тілько). Звук *т* переходить рідко в *ц*, пр. цаны́стра. Так само звук *ч* перемінюєть ся рідко в *ц*, пр. пец. Приіменник *в* (ў) переходить раз в *х*, пр. х полозы, хпаў, раз в *ф*, пр. фты́кат, хоч не часто. Приіменник *від* полишаєть ся декуди в старшій формі *от*, пр. отписа́ў.

Акцент всюди нерухомий (на другому складї від кінця слова). Слїдів давнїйшого акценту, рухомого, полишало ся одначе значне число, особливо в дїєсловах, пр. говори́ў, помага́ў, одишо́ў, попха́ў, припроша́ў, прода́ў, здогони́ў, перешо́ў, пото́ук, корми́ў, набра́ў, охаби́ў, захорі́ў, пришла́, дороги́й і инь.

---

[1]) В місцевому говорі зветь ся село Чертїжне.

Повноголос жиє ще в говорі в повній силї, пр. че́рез, сторо́ны, гово́рит, борони́ти, повере́сло, соло́ми, дороги́й, голо́ву, воло́сок, пе́ред, голо́ду, чолові́ка, солони́на, бере́жок, моло́дий, воло́сьа. Побіч нього подибуєть ся одначе вже значне число й таких форм, як: чލове́ку, гва́рит, за дра́гоў, стра́ну, краль, подра́жний.

При відмінї іменників подибують ся такі форми: ві́ца (gen. sing. від отець); Петро́ві, попо́ві (dat. sing.) побіч Хрістови; дра́гоў (abl. sing.); войа́ци (nom. pl.); пиро́ги, дьі́ти (gen. pl.), але жебра́кіў і т. д. Деякі іменники приходять у подвійних формах, пр. пе́рстьінь і пе́рстень. На деякі назви є подвійні вислови, руський і словацький, пр. се́ло і ва́лал.

При відмінї прикметників і числівників подибують ся також деякі характеристичні форми, пр. йе̨́дной (gen. sing.), тре́тьой; о деўйатьі годиньі; пйа́ни (nom. pl.), намашче́ни, дайа́ки зьві́ри, шу́мни ша́ти; трьо́мі і трйо́ме (nom. pl.); шти́ри і шті́ри; йе̨́ден (один) уживаєть ся дуже часто в значіню родівника (Artikel), пр. йе̨́дну вели́ку йа́му (= велику яму), де без нього можна обійти ся.

В заіменниках найважнїйше те, що зворотний заім. в 4 відм. звучить все *сьа* (як у нашій лїтерат. мові), а вказ. заім. і присл. *що* звучить все *што*. Зрештою не багато характеристичного можна зазначити: тот (nom. sing.); той (gen. sing.); тій (dat. sing.) але йі (не йій); ней (gen.); мі (dat.); йе̨́й (acc.); свойе̨́й (dat.); ньі (подвійна форма; уживаєть ся, коли мова про дві особи або річи).

В прислівниках найхарактеристичнїйше те, що по ду́же кладеть ся другий відмінок, пр. ду́же вала́льіў, ду́же дьі́ти і инь. Деякі прислівники приходять такі, яких в лїтер. мові нема, пр. барз. Між формами звертають увагу лише такі вислови, як до́брі (нам. добре).

При дїєслові впадає найбільше в очи те, що минулий час має в муж. родї закінченя ў (лїтер. *в*), пр. помага́ў, танцьува́ў. В теп. часї уживають ся дуже радо такі скорочені форми, як: схо́ваш, не́мат, ду́мат і инь. В 3 ос. мн. ч. приходить багато форм із роззївом: нали́ва́ут, напи́ва́ут сьа, дава́ут, зві́ду́ут. Закінченя 3 ос. од. і мн. числа тверді. В inf. побіч форм годова́ти, схова́ти і инь. попадають рідко такі, як би́ті. В imp. уживають ся форми: возь і возмій (возьми), сьадній і т. д. Помічне дїєслово бути звучить би́ти (і би́ті), але часом попадають також звичайні форми пр. бу́ли. Дїєслово бува́ти, в значіню мешкати, звучить бива́ти, би́ват. Дїєслово їсти приходить часом без попередньої йоти, пр. і́ли (нам. йі́ли). Словацизмів в говорі відповідно не багато.

Сьв. Петро і Павло при перевозї.

Ко́ли сўйа́тий Пе́тро ізо сво́йім бра́том Па́ўлом хо́диў по ниско́сти, по зе́мли, прийшли ґу йе̨́дной во́дьі, не мо́гли пере́йти. Ішоў йе̨́ден ґа́зда з во́зом зо шті́рма вола́ми. О́ни його проси́ли, же́би йіх переві́з че́рез во́ду. Він йім так отпо́віў, же він не́ мат во́ли жебра́кіў вози́ти. Але ішо́ў йе̨́ден худо́бний чло́век із во́зом і з дво́ма ма́лими бичата́ми. Так він йіх ўзьаў і перевіз обидвох. На дру́гій сторо́ньі во́ди брат Па́вел гово́рит Петро́ви: Што́ ми то́му члове́ку за́ то да́ме? — Пе́тро апо́стол гово́рит: Йак тот чло́век до́мі прийде, та йо́му обидва бича́та здо́хнут. — Па́вел йо́му гово́рит, же так недо́брі: Да́йме йо́му і́шче за́ то два. — Пе́тро гово́рит: Бра́те, ньіт, бо тот наш, а тамто́му, што мат шти́ри во́ли та і́шче му да́ме шті́ри, бо то́т не́ наш!

Зап. в липни, 1899, від Максима Легоцького.

Паралелї: Етноґр. Збірник, III. Ст. 62—63. — Archiv f. sl. Phil. XXI. Ст. 293.

2. Говір села Шамброна, Шар. стол.

Найважнїйша прикмета сього говору се переміна звука *л* у півзвук ў. Вона виступає найчастїйше в минулім часї дієсловів, але буває дуже часто теж в иньших частях мови, пр.: Йі́дўо, хпе́кўа, сўужи́ті, ма́ўо, до́ўу (долу), тў́устий, се́ўо, ў́аўка, ў́ахи, моўо́ўа, тьі́ўо, моўо́да, стрі́бўо, пе́кўо, фа́ўат, го́ўий, гоў́убок, хўоп, коби́ўа і инь.

Корінний самозвук *о* переходить звичайно на *і* (він, по́тім, збі́йнік, міх [міг], кітлічок); деколи переміняєть ся на *и* (дру́гим нам. дру́гім, зи́шоў), рідко на у (ў́вец нам. овець). Часто полишаєть ся теж у незміненому видї пр. поп, сто́ўка (побіч сті́ўка). — Самозвук *у* перемінюєть ся в дїєсловах часто на *і* або *и*, пр. вираті́йу, хказі́йте, збо́рґий, зьвіді́йе̨ і зьвіди́йе̨, ночі́йу, оринді́йе̨, варті́йе̨, раді́йут ша. — Старинний самозвук *ѣ* перемінюєть ся раз на *у* (з попереднім ь або *й*), раз на *а* (з поп. ь) пр. пріў́йўз, ньус, ў́тьук, вечур, печў́нка, дзьад, сьаў. — Твердий самозвук *ы* виговорюєть ся як наше звичайне *и*, наше *и* виговорюєть ся як *і* пр. соўоні́ни (солонины), ві́ўи (вилы); інколи виступають двоякі форми: нев*и*нен, і нев*і*новатий. — Самозвук *а* переходить часом на *е* (гере́шту нам. гарешту) або *і* (зў́аміў нам. зў́амаў). — Півзвук ў пропускаєть ся часом пр. зьаў, ку сто́пу (ў́зьаў, ку сто́ўпу). — Співзвук *г* виступає часом перед самозвуками пр. гадзімо́чка (нам. адзімочка), часом заступає иньші співзвуки пр. гне́ська, гво́йдеш, грі́заў. Прім

ў (в) переходить в *х*: х тим, х коморі, хпеч, хтьı́каў. — Співзвук *п* переходить інколи в *ф* пр. фташа́та. — Співзвук *д* деколи мягчить ся там, де в иньших говорах нема мягченя: дьві, дьвігнуў. — Співзвук *л* переходить часом в *р*: кре́льік. Співз. *т* переходить в *ц* (цма) або *ч* (з пйа́шчу). Подвійні форми виступають у виразах: поми́шлыіў і ми́сьлыіў, по́шчіль і по́стель.

Акцент нерухомий. В матерыялах записаних мною подибав я лише в однім випадку звичайний руський акцент: пріўйу́з, (нам. прі́ўйуз).

Повноголос затримав ся в повній силї: подоро́жный, моўо́ди, воро́жец, середу́ший, гоўо́ву, соўоні́ни, коро́ва, моўо́тьат, дере́ву, поро́хом, воро́на, соўо́ма; але нерідкі також форми: гва́ріт, мўаде́нци, дра́гом, стра́ни і инь.

При іменнику належить зазначити такі форми, як ти́ждень, хи́рбет. Слово кошара тут муж. роду: ку коша́ру. Dat. в імен 1. відміни кінчить ся на *ові*, пано́ві. — 6 відм. імен. (також заім. і прикм.) ж. р. кінчить ся на *м*, пр. драгом, женті́цом, ньом, сьўйаче́ном во́дом, піт том пошчі́льом. При тім виступає одначе і форма на *у* пр. і́шоў за пу́тьу. З иньших форм можна ще зазначити: піньазыіў, льу́діў (gen. pl.), дзьа́ткім, роді́чім (d. pl.), с коньа́мі (= с кіньми). — Між прикметниками звертають на себе увагу: вели́кий — побіч: ку велі́кей во́ді, ве́лька во́да. У висших степенях: ве́кший, ве́цей. Число мн. має закін. *и* нам. *і* пр. ста́ри. — Між заім.: ті (dat. — ти nom.), мі; на́шой і сво́йей; не́му і йо́му; той (g.), сво́йой, пече́ной; ўсьі, але: о ўши́тким. Звор. заім. *ша*. Заім. неуживаний в лїт. мові — нон: но́ни ў́уци. — Між присл.: хто́ўди, окру́тны, недо́брі; *што*; і́шче, а́ле (л не змягчене), те́раз, і́шче і е́шчі, ўше, уж, по́кльа, о́тиль. — Між дїєсловами: ночова́ті (inf.), повісті, чині́ті, обзірі́ті (побіч обзирі́ті); прі́тоў (закін. ў як в иньших русь. говорах), мі́нуў, хтьı́ў, по́віў, про́сіў; в дїєсл. хотї́ти приходять двоякі форми: хцу, хцеш, хце — але: хтыіў, хтьı́лі, хтьат; imperat. має між иньшим такі форми: хпеч, возь, возьте, не бій ша, ве́рній ша, і́' ле (ідь лем), і́тте і і́тьте, подь, смотьте (смотріть), коп, хказі́йте і хкаште, помі́лий, збо́рий; побіч форм по́ўйу, розгрі́шу, бу́ду — приходять: виспові́дам, мам, знам; закінченя 2 ос. од. і мн. ч. тверді (як у всїх иньших говорах, що тут прийдуть): ба́віт, сьı́діт, жи́йут, ма́йут.

Як ґазда продав Богови воли.

Буў йе́ден ґа́зда, маў штірі во́ўи, а́ле піньа́зыіў не́ маў. Та же́на му так гварі́ўа: Возь два во́ўи на йармак, а два буде́ме ма́ті до́ма

про́дай, та буде́ме ма́ті піньа́зьі і воуи! — І він прі́шоў з дво́ма воуа́мі на йа́рмак. І прі́шоў ку не́му йе̨ден вели́кий пан, та йі́х купо́ваў. Та так повідаў: Збо́рґий мі то́ти во́уи, бо піньа́зьі ту не́ мам. Але прі́деш о йе̨ден тиждень до то́го мі́ста, де йа то́бі поу́йу, та ті дам. — А ке̨д йа те́бе не́ знам, де твій дом йе̨ст там. — А пан повідаў: Лем ти ша зві́дай, де найве́кший пан би́ват, та́ ті льу́де пові́дьат. — І пан зьаў во́уи і пі́шоў до свойо́го до́му. А ґа́зда прі́шоў до́му през піньа́зьіў і през во́ліў ку сво́йе̨й же́ні. А же́на му так повіда́ўа: Про́даў йе̨с во́уи? — Про́даў йе̨м, а́ле лем зборґо́ваў, піньа́зьі мі не́ даў. — Та ко́му ти то́ти во́уи зборґо́ваў? — Найвекшо́му пано́ві. — Же́на му пові́ўа: Хто то ве́кший пан йак Бог? Та ти Бого́ві во́уи зборґо́ваў. — Йак мі́нуў ти́ждень, ґа́зда пові́даў так же́ньі: Хпе́ч мі хльі́ба на мери́ньдьу[1]), бо і́ду по піньа́зьі! І зьаў і ішоў. Прі́шоў до йе̨дно́го се́уа, та та́м го за́шуа ніч, та ша про́сіў йе̨дно́го худобно́го чуове́ка, же́би го преночо́ваў. А тот худо́бний чу́овек так му пові́даў: Йа те́бе не мо́жу ночова́ті, бо йа худо́бний; ми та́кий ма́ме оби́чай, што ке̨д прі́де чу́овек ночова́ті подоро́жньій, та́ му тре́ба да́ти вече́рйу і фри́штик. Бо ке̨д йа то́бі не́ дам йі́сті, та на ра́но бу́ду штрофа́ний од на́шой о́бці. — Не бій ша, чуо-ве́че, йа те́бе не бу́ду скаржи́ті, бо йа мам свій хльіб, та йа е́шчі і то́бі дам! І ви́ньаў хльіб і йіў ве́чур і ра́но і то́му даў худобно́му зо сво́го хльі́ба. — Та́ ша худо́бний зьвідо́ваў: Де́ ти і́деш? — Йа іду до найвекшо́го па́на по гро́ши за́ два во́уи. — А худо́бний му так по́віў: Та ньіт векшо́го па́на, йак Бог. Та зьві́дай ша о ме́не, ци йа бу́ду дако́ди бога́тий, чи ньі. — І тот ґа́зда і́шоў за дра́гом да́ле. І за́шуа го ніч ў другим се́льі. І прі́шоў він до йе̨дно́го дво́ра паньско́го та ша так про́сіў: Же́бисте мйа преночова́лі! І там ночо́ваў. Але там бі́лі два кізасо́нки ста́ри, ве́цей ма́лі, йак трі́цать ро́кіў. Та́ ша го так зьвідова́лі: Де́ ти, ґа́здо, і́деш? — Йа і́ду до найвекшо́го па́на по гро́ші за во́уи, бо йе̨м му зборґо́ваў, та́ мі ка́заў прі́ті. — Кізасо́нки му так пові́лі: Та хто ве́кший пан як Бог? Та ти Бого́ві во́уи про́даў. А зьві́дай ша там і о́ нас, бо нам ча́си прехо́дьат, та хце́ме і́ті за́ муж, а не ма́ме чуове́ка ку со́бі. — І зась ґа́зда ішоў да́ле тре́тьій день. І там прі пу́ті йе̨ден ґа́зда ко́сіў сво́йе̨ зе́рно ізо свойі́ма льудмі. Ґа́зда лем сто́йаў, а льу́ді му робі́лі. Та прі́шоў на путь ку то́му ґаздо́ві, што і́шов по піньа́зьі, та ша го зьвідо́ваў: Де́ ти, чуоуе́че, і́деш? — Йа і́ду ку найвекшо́му пано́ві, бо йе̨м му зборґо́ваў во́уи, та уж мам гне́ська ку не́му прі́ті. — Та хтош то йе̨ ве́кший, йак Бог, пан? Та ша зьві́дай тьіш о ме́не, бо мі ша барз до́брі ту ве́де на зе́мльі, ўшитко́го мам на́дойст, ци мі Бог даст ца́рство на дру́гим сьві́тьі, ци ньі? І ґа́зда ішоў да́ле ку па-

[1]) Перекуска.

нові. Ішоў він през йеден лыс і х тим лысьі пpi пути нашоў йедного сівого чўовека сыдіті. І повіў му: Похваленi Йезус Крістус! — А сівий чўовек му повіў: На віки амінь. Та де ти, мій льубий сину, ідеш? — Йа, дыіду, іду до того міста уш ту, бо мі йеден пан доўжен піньазы за воўи, та мі йіх гнеська ма даті. — Уж не хоть там, бо твойі піньазы уж дома. Верній ша дому назад. А йак прідеш дому, та гвойдеш до свойей комори; там найдеш кітлічок, а ў кітлічку піньазы. А ішче вецей, йак ті маў даті! — І ґазда так повідаў: Йа ночоваў ў йедного худобного чўовека першу ніч, йак йем ту ішоў, та мі казаў ша зьвідаті: Ци буде богатий, або ны? — А сівий дзьадок так му повіў: Він не буде нігда богатий, бо він Оченаш не гваріт, ані од Бога собі не просіт, лем ўше грішит. Ішче йедно тельатко ма, та і тото му здохне. — А ішоў йем дале на другу ніч, та ша мйа просілі два кізасонки, жеби раді за муж іті, але кет ку нім ныт чўоўека. — Та тим кізасонкам так повіч: Же кед билі моўоди, та ку нім прішлі мўаденци і просілі йіх за муж, а оні йім повілі: Висте худобни, та ми за вас не підеме. Та уж йім Бог вецей мужа не даст. — Але йем ішов дале ў третый день. Так йеден ґазда косіў зерно прі путі, та мйа просіў, жеби йем ша зьвідаў, ци йому даст Бог царство небесне, або ны. — Та тому ґаздові так повідж, же му Бог даст царство небесне, бо з Богом лыгат і з Богом стават. — Йак прішоў ку тому ґаздові, што зерно косіў, а ґазда прішоў на стріти ку нему, та му так повідаў: А несеш піньазы за воўи? — Не несу, бо мі тот пан так повіў, же уж мойі піньазы дома х коморі ў кітлічку ішче вецей, йак мі маў даті. — А о мене йак повіў тот пан, кед йес ша зьвідаў? — Так повідаў, же ти лыгаш з Богом і ставаш, та тобі і ту добрі і на другим сьвітьі Бох ті даст царство небесне. — І ґазда ша барз радоваў, ішче вецей Богу служіў потому. Потім ішоў ку кізасонкам. Кізасонки го ша так просілі: Ци йес биў прі свойому панові? — Биўйем. — А де ті піньазы? — Мойі піньазы уш сут дома. — А ми будеме маті мужіў? — Не будете маті, бо вам Бог мужіў даваў, але кетсте йіх не хтылі, та ваші мужове забралі други жени, та з другима жийут. — Хтоўди ша кізасонки засмутілі і росказалі кочішові запрйачі коні, же оні підут с тим чўовеком, ци праўда, же ма піньазы дома, або ны. І посыдалі на віз ўсьі тройе, а ішлі до ґаздового дому. Йак ішлі за драгом, прішлі до тей дедіни, де х того чўовека першу ніч ночоваў. Та просіў кізасонки, жеби сталі прет тим худобним чўовеком. І він вішоў, тот ґазда, до хижи ку нему, та му так повіў: Же ти нігда не будеш богатий, най тобі тот даст, кого хваліш. І тото тельатко ішче здохне, што маш ў хижи. — І тот худобний чўовек зьаў сокиру, та тельатко забіў, жеби не здохўо: Йа тебе вольу зыісті, йак бис мі маўо здохнуті. — І зась ґазда вишоў на віз і сьаў ку кізасонкам. І потім

прішлі аш пред ґаздо́ві две́рі; а́ле ґаздо́ві не да́лі во́йті до хи́жи ско́рей, йак о́ні, бо ґа́зду зьа́лі йе̨дна за йе̨дну ру́ку, а дру́га за дру́гу і гво́шлі аж до комо́ри ўсьі тро́йе̨, та там на́шлі йе̨ден кітлі́чок із грошáмі. І хто́ўди кізасо́нки зна́лі, же́ то йе̨ст пра́ўда. І ґа́зда во́стаў до́ма, а кізасо́нки пішли до свойо́го до́му на во́зьі.

Зап. в липни, 1899, від Петра Бобульського.

Паралелї: Більша часть сього оповіданя зложена на основі звісної казки „Подорож до сонця“. Пор. Етн. Збірник, IV, ст. 132—138, ч. 26. — Archiv. f. sl. Phil. XXI, ст. 301. ч. 26.

3. Говір села Сулина, Спіш. стол.

Говір села Сулина зближений до шамбронського говору, має одначе також замітні ріжниці. Головна подібна прикмета то переміна *л* на співзвук ў. Коли одначе в шамбр. говорі те ў заходить у всїх частях мови, тут видимо його головно в дїєсловах, а деінде досить рідко, пр. облетьі́ўо, стаўа, сказаўа, служиўа, ўзьаўа, би́ўо, пўа́че, ўпа́ўа, опеку́а, жі́ўо — і: чўове́ка, чўове́ча, ўўа́сні, баўа́мут, пўач, пўа́шч, анґе́ле побіч ангеўо́ві, але: йі́дло, хлоп, тьі́ло, коло́ски і инь. чого в попередньому говорі не подибуєть ся. Корінне *о* перемінюєть ся у сьому говорі на *и* пр. пі́рваў, вин, кинь, них (ніг), по́тим, загин; приходить одначе і чисте *о* пр. стол, рок, а навіт *у* пр. вуз. Самозвук *ы* виговорюєть ся тут як у попередньому через *и*, самозвук *и* як наше *і*; самозвук *ѣ* переходить найчастїйше в двозвук йе̨ (є) пр. відье̨ті, за́ньє̨с, найе̨лі, хтье̨лі, сто́йе̨т, але також в *йі* пр. о́бйід або *йу* (*ьу*) пр. пріньус, льух, а навіть *йа* (*ьа*) пр. дьаткове, причім *д* перемінюєть ся деколи в *дз* пр. дзьада́мі. Спів. *х* перемінюєть ся в *к*, пр. Крістос, *т* в *ц* пр. цьі́хо, *з* в *ж* пр. жі́ўо (з'їло); останнї переміни одначе дуже рідкі.

Повноголос приходить рідко пр. коро́ўки, коло́ски; за те неповноголосні форми дуже часті, як: гва́рйат, здраўка́лі, здра́ўйа, обла́ки, заглаўкамі і инь. Вираз дорога звучить тут дри́ґа.

При імен. належить піднести 6 відм. ж. р. sing. анальоґічний до тогож відмінка муж. роду: із ма́мом, за том пшені́цом, коршмом, фльі́нтом і с тим слу́гом. Gen. pl. звучить: дзьа́диў, ґа́здиў і льу́диў, дьітиў, побіч словенського: скле́пох, біро́шох, — а навіть пеньа́зьі намісь пеньа́зьіў. Імен. смерть звучить смерт (твердо); прихо́дьать теж такі іменники як ме́со, шче́стьа, хоч рідко. — Прикм. сьвятий звучить сйатий; великий уживаєть ся побіч ве́лікий і велький. Dat. sing. заімен. і прикметників кінчить ся на *-ой*: на́шой упрі́мной. —

Заімен. і присл. що звучить *цо*, ся як у нас (*сьа*). З иньших форм належить зазначити отсї: два́цет, зас, барз, лем (де л не змягчуєть ся); ме́джі. — Минулий час дїєсл. на муж. рід кінчить ся як в попередньому на ў: ходіў, пишоў і т. д. Inf. теж як в попередньому: жи́ті, витьагну́ті, ма́ті, платі́ті, запрьа́чі. Дїєсл. бути має раз *у*, раз *и* пр. бу́лі побіч би́лі, би́ўо, биў. Imperat. звичайно скорочений: здрі́йме, не́ крат (не кради), прос, ідь (побіч ід і іт), зо́ймі, за́рут, скар, во́зме (возьмім), воз (возьми), прі́нес. Чужих слів приходить більше як у попередньому говорі: ру́шиў, капе́льуш, по́ві, мо́длыіў, упрі́мны і иньші.

Як коршмар був конем.

Хо́діў зас Крі́стос Пан зо сйа́тим Пе́тром по сьві́тьі. І прі́шлі до йедной ко́рчми зас. І росказа́лі со́бі йі́дло, о́бед. Вирахова́лі ве́лький діў пеньа́зі, ца́лий стол закри́лі. Ка́чмар сьа прізи́раў на́ то, а во́ні дзьа́дамі бу́лі. Йак уж ішлі преч, вин ўзьаў гру́бу палі́цу, та за ньі́ма: Кед оні те́льо ма́йу ду́жо пеньа́зьі, та отбе́ру. Хце́те жи́ті дзьадо́ве? Піньа́зьі мі дава́йте. — А вин і́де да́льі Крі́стос Пан с Пе́тром. І та́м сьа пас йеден кинь. Пе́тре! Ід а зо́ймі з но́го ко́ньа ка́нтар! — А вин го слу́хнуў і пи́шоў. Но Пе́тре, за́рут тот ка́нтар на качма́ра. — Пе́тро ўзьаў і зару́тиў. І ста́ў кинь. Ідут, ве́дут со́бі то́го коні́ка. І барз ў йедним мі́сту коньа́ре трапі́лі сьа, не мо́глі витьагну́ті і просі́лі так: Мо́йі льу́бі дьатко́ве! Ма́те коні́ка, да́йте го нам витьагну́ті до помо́чі, бо тьа́шко. Крі́стос Пан даў качма́ра, запрйа́глі і бі́лі: ўйо — і витьа́глі од ра́зу. До ро́ка бі́лі го і катова́лі: ўсьади го даваў Крі́стос Пан запріга́ті, де тьа́шко би́ўо на льу́ді. Йак уж рок вихо́діў і прі́шлі до то́го дво́ра, до качма́ра зас. Пріве́лі ко́ньа і уўйаза́лі до пло́та на мо́туз. Прі́дут і про́сьат сьа качма́рки, чі хце му́жа відье́ті. А о́на пу́аче, же уж го рок ньет. Би́ўо ту двох дзьа́длиў, і вин за ньі́ма пи́шоў і от те́да го ньет. — Іді, Пе́тре, по ко́ньа, пріпро́ват го! — Пи́шоў і пріпрова́диў до хижи качма́ра. І ка́заў зньа́ті сйато́му Петро́ві ка́нтар, а о́на же́би смотрі́уа, цо́-то бу́де. Зньа́лі і стаў сьа хло́пом йак і биў. І о́на ўпаўа з них от стра́ху, же за́ цо йей муж ко́ньом биў. І по́тим Крі́стос Пан заво́ўаў го ку сто́лу і по́віў: Но, по́дже те́раз, доста́неш за сво́йу робо́ту пеньезьі, цос до ро́ка заро́біў! Та мо́же маў зо два сто колйкиў ме́джі плеца́мі, цо го бі́лі льу́де, та по два ґрейца́рі му випла́тіў: Ту маш ти́льо за твой хи́рбет. Не крад ве́це! Та те́ди му пові́лі, же йе Бог, бо вин не знаў ньіч.

Зап. в липни, 1899, від Марії Клїмчак.

4. Говір села Великого Липника, Спіш. стол.

Найбільше характеристична прикмета сього говору се переміна ѣ в йе̨, ье̨, що приходить всюди, де ѣ стояло у старосл. а не припадково і деколи, як у попередньому говорі, пр. о́бйе̨д, жье̨лі (з'їли), ўчье̨клі, мйе̨сцу, сье̨джье̨ті, найшмйе̨льший, побйе̨лыіў, по́ўйе̨з, пріўйе̨з, джье̨чьа, виздраўйе̨лі, зло́дье̨й, (побіч злоджьейеў, gen. pl.), прі́нье̨с, мйе̨х, лье̨с, мушье̨ла, пйе̨шо, віджье̨ті, заўйесіт, пріобйе̨цаў, зальęпіті, успоко́йе̨ў, пошье̨да́лі. Часом виступає воно теж у формі *ьа* (я) пр. сьа́днуў, бльа́дий, або *йі* (*ьі*) пр. вибйі́рат, жйі́ті (з'їсти), але рідко. — Корінне *о* перемінюєть ся тут на *и*: йадли́ўцу, сти́лкиў, ро́киў, пип (піп), кинь (кінь), дижч, миг, виз, по́кий, ло́пит, на та́ким кра́сним, пи́шоў; форми як: во́йде (нам. ви́йде, увíйде) і пул (пів) рідкі. — Співз. *л* не переходить на ў, як у попередніх двох говорах із виїмком тих випадків, що істнують у всїх укр. руських говорах. — Співз. *с* перемінюєть ся деколи в *ш* (як у словенськім): шньіг, шмих, пошье̨да́лі (але: сье̨дье̨лі); співз. *з* на *ж*: жвіду́йе̨, жье̨лі; співз. *д* на *дж*: джье̨ті, джье̨д, краджье̨ньа, злоджье̨йе̨ў, джье̨ром (дїрою), рідко на *дз*: дзье̨ті (побіч джье̨ті); *т* перемінюєть ся часом в *ч*: поле́чыіў, камера́чьа, тре́чый, ўчье̨клі. Переміна *е* в *о* приходить у виразї; жобра́ци. На *х* перемінюєть ся часом ў і *г*: хпаў, хльа́даш. У слові *зробе́ний* випадає *л*. Слово схватити звучить схитíті.

Повноголосні форми переважують неповноголосні: голо́ви, моло́дий, по́рох, пере́дом, смере́ка, поло́жиў, воло́сом, го́рох і гва́ріт, зла́то, чло́век і т. д.

З імен. належить зазначити форми: за шкльа́ном го́ром (як висше), ў ча́сье̨, ко́нье̨ (nom. pl.), проро́ци, дура́ци (nom. pl.), ґо́йе̨ў, грíхиў, місьа́циў (gen. pl.), камера́тем (dat. pl.). Вираз дрова звучить ди́рва. — Заім. зворотний звучить *ши́а*; *він* звучить раз як *он*, раз як *вин*. Що звучить все *цо* (цосі = щось, да́цо = дещо). Між присл. подибують ся: е́шчі, ски́рше (скорше), пла́но (зле), йу́тро, де́сі, за́кльа, íшчік і íшчек. — Слово хотїти має двоякі форми, як у попередньому (хцу, хтыіў), бути має лише *и* (биц, би́ваў). Inf. як у попередньому: научíті, пíті, зйе̨днáті.

Анекдоти.

а) Биў йе̨ден пан велькомо́жний, а барз рад фіґльо́ваў, а гру́бо. Раз заво́лаў по́па, учіте́льа і аренда́ша жи́да на о́бйе̨д. Йак же̨лі поліу́ку

і по погаріку віна йім даў випіті, виньаў с кишены нездо́ба́чки піштоль і стрелыіў йім по́над голо́ви. То́ти шйа зльаклі і пип і ка́нтор ўче̨клі с хи́жи. А жид зістаў на мйе̨сцу сье̨джеті. Но, Мо́ську, йа не ду́маў, же ти найшмйе̨льший с тих трйох. Те́рас цо хцеш, прос, та ті дам. — А жид от стра́ху трйасу́чи ле́дво гва́ріт: Та-ніч не-про́шу па́-не вель-ко-мо́-жний лем-мі-да́й-те чи́-сти ґа́че̨!

б) Ньа́ньу, віді́те йак наш кинь чо́рний побйе̨лыіў от шныігу! — Си́не, то не чу́до, а́ле ки́би наш сі́вий кинь от шныігу почорныіў, то уж би би́ло чу́до.

в) Отец по́ўйе̨з хо́ре дже̨ча ку дохторо́ві із дале́ке̨й пусти́ны і гва́ріт: Мо́йе̨ дже̨ті, па́не, ўши́тки хо́ри. Йа то́то йе̨дно пріўе̨з вам на по́каз. Посмотріте і напіште лыіки, же́би ўшитки виздраўйе̨лі!

г) Йе̨ден зло́дье̨й гва́ріт друго́му: Барз до́брі би нам би́ло, ки́би лем тота шибеныіца не би́ла. — Ти, ду́рний. Та то́та шибеныіца нас отріму́йе̨. — Йак? — Ки́би не би́ло шибеныіці, та́би ти́льо злодже̨йе̨ў би́ло, цо йе̨ден дру́гого би ўкраў!

д) Міха́ле! зо́жень мньа йу́тро ра́но о пйатей годи́ны. — До́брі, па́не, лем забренька́йте на́ мньа.

е) Йе̨ден Ма́дьар, котрий уж тріцеть рокиў би́ваў во Віднѣу, а йе̨днак не́ миг научіті шйа по ныіме́цки, од зло́сті гва́ріў: Но, лем дура́ци то́ти Ныімци. Тріцет ро́ки йак медже̨ ныіма би́вам, е́шчі мньа не розу́мйат!

ж) По́відж лем, хлопчи́ку, чом ти но́сіш на та́ким кра́сним дньу амбре́лу? — Та зна́те, ба́тьку, ки́ди ди́шч, та о́тец потребу́йе̨.

з) Чу́лас Га́нко, же гусаріў Осіф хпаў с по́да, та карк зла́маў. — Та за́ то вин биў та́кий бльа́дий ў недыільу?

Зап. в липни, 1899, від Олександра Ладижинського, учителя.

5. Говір села Орябини, Спіш. стол.

Головна прикмета сього говору та, що корінне *о* переходить лише в *и*, а більше в ніякі самозвуки: вин, по́тим, псикиў, Биг, по́кий, вийском, за́вид, по́зир, стийте, кич і т д. Самозвук *ѣ* звучить йак *і*, при чім попереднїй звук мягчить ся: пріныіс, ныіма, жыіст, відыіла, дыітьа, лыіс; рідше звучить як *йі*: поўйідаў, о́дўйіў, о́бйід. — Співз. *д* мягчить ся в *дз* лиш у виразї дзе́цко; *с* перемінюеть ся рідко в *ш* (шьныіло, шьешьчьох); так само *з* в *ж* (жьаў = ўзьаў).

Повноголосні форми подибують ся тут рідко, пр. голо́ўка. З иньшого належить зазначити: с твойом же́ном, але: колима́зьу (а не — ом); місьа́цьі (gen. pl.). Звор. заім. ся звучить *шьа*, заім. і присл. що звучить *што*. Inf. кінчить ся на *-ті*; пожичи́ті, застріліті, робі́ті; в часї минулім форми 1 ос. муж. роду мають півзвук ў (як у попередніх): биў, маў, на́браў.

Зауважу ще тут, що на Спішу взагалї богато дротарів, що ходять не лише по Угорщинї, але і по иньших краях. Вони наслухавшись ріжних говорів, мішають потім поодинокі вирази і форми так, що хто хотів би користувати ся від них записями в фільольоґічних цїлях, той зробив би велику помилку, бо говорив би про диялєкт, який властиво не істнує у нїякім селї. Се тикає також і тих людий, що ходять у ріжні сторони Угорщини по заробітках. Взорець мови одного дротаря я подам між ньшими материялами в Етн. Збірнику.

Ґеновефа.

Биў краль, та маў же́ну, та заступи́ла ў тьа́жу; та вин йе̨й не довірйаў, же од не́го, а́ле поўйідаў тот йе̨го пан, што прі ньім, же то от кухарйа. Ну так вин по́тим тот краль даў запе́рті куха́рйа до темніці, поўйа́зав го і то́ту сво́йу же́ну, ньіж не ма́ла дзе́цко. А по́тим уж йак ма́ла, так йе̨й випу́стіў, а ку́харь там о́стаў до сме́рти. А йе̨й даў стрільцьім, же́би йе̨й виве́лі да́ґде до льі́са а застрі́льіілі. Та о́на ша йім просі́ла, же́би йе̨й так лішілі. А вин по́ўйіў, же́би пріне́слі з ней знак, йак йе̨й застрі́льат, йа́зик і о́чи. Так о́ні пріне́слі. Застрільі́лі двох псикиў, та пріне́слі йа́зик і о́чи йе̨му. А о́на там оста́ла з дьітьатом, хлопчік биў, там прі йе̨дней ска́льі. Та йак там би́ла до́ўго, так ша то́та ска́ла там отворі́ла і та́м йе̨й зо́слаў Пан Биг крест. А то́то дзе́цко уж висса́ло з ней аж кро́ў; а по́тим зо́слаў йе̨й Пан Биг та́ку ла́нґу[1]), та то́ту са́ло. Се́дем ро́ки там би́ла ў тей ска́льі, а уш з ней тот прі́о́дьіў фурт злє́тьіў, лем мо́хом обро́сла уж. Так по́тим шньі́ло ша кральо́ві, же́би ішоў на польова́ньа, же застріліт кра́сну се́рну. І ішоў. Прі́шоў там ку тей ска́льі і там барс пси уйіда́лі до тей ска́ли. І вин там ішоў зазріті, а крі́чаў, же ке̨д йе̨с до́бре там, ви́ходь. І ви́шла а крі́ча́ла: Не стрі́льай мйа. А тот хло́пець но́сіў ша над ска́лоў на тей ла́ндзі. Она му́жа за́раз позна́ла і гварі́ла то́му хло́пцу же: Смо́'ле', то твий та́тусь! — І за́раз вин хпаў, краль, і за́раз ша йе̨й зьвідо́ваў: Де́ ти ша ту ўзьа́ла? —

---

[1]) Ланю.

Так пóтим йęй там лíшіў, пíшоў по вийско і по коч, што йęй ўзьаў. Але уш пóтим не мóгла тóту тáку стрáву йісті, лем корíнки зо зéмлы.

Зап. в липни, 1899, від Терески Булік.

6. Говір села Вижнього Свидника, Шариш. стол.

Спільна прикмета усїх доси поданих говорів була та, що минулий час 1 ос. муж. р. кінчив ся все півзвуком ў. Відси йдуть говори, що мають у тій самій формі закінчене *л*: ўстал, прúбрал, пóвіл, бил, полóжил, вихóвал, заньíміл, прогвáріл, зрóбіл, заклúкал, вíрил, пíшол і т. д. Говір села В. Свидника чисто руський (руснацький); крім повисшої ріжнецї має він те спільне з иньшими західними руснацькими говорами, що акцент у нього постійний (з виїмком форми хочé, яку я зауважав), та що повноголос затрачуеть ся: прогвáріл, краль, дрáга – хоч останки з нього подибують ся пр. дерéво, говоріла. Inf. кінчить ся на -ті: чýті, мéсті, робíті і робúті, возúті і возíті, поцилувáті і т. д. — Звучня чисто руська, налетїлих форм нема, хиба у виразах гýшлы і ўшúток, де *с* перемінило ся на *ш*. Корінне *о* перемінюеть ся у ньому на *і*, як у переважної части укр. руських говорів: мій, він, підеш, тíлько, гній, радість, рóкіў. Самозвук *и* виговорюеть ся подекуди як *і*: тóгді, кóлі, терпíті, правíті. Заім. і присл. що — звучить як *што*, звор. заім. *сьа*. Між прислівниками подибують ся між иньшим отсї, що не приходять в иньших говорах: отáле, оттéльа, тамáді.

Соломон, його мати і мудра дївчина.

Бил Саламон краль на бáлу. Йак з бáлу прúшол і мáмцьа сьа го зьвідáла: Што там сúнцьу, добрóго чýті? — Та шúтко плáно, мамíнко, чýті. — Та не мóже там, сúнку, плáного чýті! — Та што он зрóбил: Заклúкал свóго інáша: Підеш ти ґу мáмцьі мéсті хúшку, а обрúснеш йі вóди кýшчік на нóги. Тай почýйęш ти, што óна бýде говоріті. Йак сьа засьміíйę, та бýдеш знал, што óна хочé. — Йак прúшол íнаш ґу свóму панóві: Ну та што там? — Дóбре ўшúтко, лем трéби прúті у нóчі там. — І пóшол сам син ў інашóвих шмáтох. Та óна му говоріла: Што маш робúті, та роп! — Він йі тíлько отпóвіл же: Што йа мам робíті? Кęд йа сьа оттéльа нарóділ, а оттéльа тáм сьа вихóвал! — Тай тóгді што зробíла? Ўтьáла го спак рýкі през йóго ґáмбу: Жéбис тóгді прогвáріл, йак дерéво прогвáріт! — Так він бил ньíмий за сьім рóкіў. І што видýмал? З дерéва гýшлі. І тóгді йак гýшлі прогварíлі, і он прогвáріл

По́тім зась при́шло дыўча́тко се́мого ро́ку до нього на о́гень. Так он го спи́тал: Деш ти во́зьмеш, дыўча́тко, тог' о́гньа? — Та во́зьму до фарту́шка. — А ке̨й то́бі фарту́шок згорі́т? — Ой не згорі́т він, бо йа во́зьму попе́лу на спо́док. — Но але він не ві́рил і за дыўча́тком дал по́зор аж до його хи́жи. Зьві́дат сьа го: Де ньа́нько пі́шол? — Пі́шол з йе̨дней дра́ги праві́ті три. — А він гва́ріт: А штош то мо́же би́ті з йе̨дней дра́ги три? — Оно му по́віст: Та пі́шол те́рньом терні́ти то́ту дра́шку, же́би ныхто тама́ді не і́шол. Но а́ле бу́дут йе̨днак с тей дра́ги три, бо бу́дут то́ту дра́шку опході́ті, та спра̨ўльат три дра́шки про те́рньа. — А ма́мцьа де? — Ў комо́рі. — А што о́на ро́біт ў комо́рі? — Та оплаку́йе̨ лы́ньску ра́дість. — Та што же то мо́же би́ті за лы́ньска ра́дість? — Ма́мцьа сьа льубі́ла з ньа́ньком і што поробі́лі, та хо́че ма́мцьа породі́ті дыти́ну, та там пла́че. — С то́го він сьа забану́вал барз, же ў се́мім ро́ку дыўча мудрі́ше йак він. І ші́ткі сво́йі запі́си, што мал, шма́рил до пе́ца тай згорі́лі.

Зап. в липни, 1899, від Міклоша Антоніка.

7. Говір села Лїтманови, Спіш. стол.

Головна характеристика сього говору — то повноголос, що затримав ся в повній силї: голо́ду, моло́ди, голо́дна, воло́си, коро́ткий, по́рох, голо́ва, найдорокша і инь. Неповноголосні форми як чло́век, дуже рідкі. Що до звучнї, то належить піднести отсе: Корінне *о* перемінюєть ся переважно в *і*: ві́кно, ро́кіў, ніч, міг; подибують ся одначе і такі форми, як: по́йде, мой (побіч мий), на пе́ршим, дру́гим. Самозвук *ѣ* перемінюєть ся часто на *у* з попереднім мягченем: о́бльук, прі́ньус, пальу́нка, ви́зльук. Вираз дї́д звучить раз дьад, раз дзьад. Іменники закінчені на -ець затримують мягке *ц*, а не тверде, як попередні говори: о́тець, па́лець, ві́нець, че́пець. Самозв. *у* переходить часом на *і*: дарі́йе̨, наказі́йе̨. У виразї професор перемінюєть ся *о* на *е*: префесор. У виразї модлі́ті приходить вставлене *д*. Вираз сльози звучить си́лзи, гортань звучить ги́ртань. *Дз* намісь *д* приходить у виразах дзьад і дзе́цко. *С* перемінюєть ся деколи в *ш*: зами́шлыл (але зами́сліт), штудента́мі, швачену́. Дне́шнїй звучить гне́шный. — При імен. належить зазначити форми: кре́йдом, хусто́чьком, пла́нном же́ном, бі́лом ска́лом; анге́лі (nom. pl.), піньа́зы (gen. pl.), парі́пкім (dat. pl.) і піньа́зи (acc. pl.). Прикм. мають звичайно в nom. pl. закінчене *и*: моло́ди. Заім. і присл. що звучить *што*, звор. *сйа* і *шьа*. Між прислівниками подибують ся такі: прегрозны, досьць, о́ткаль, ка́ди (коли), ра́дий (радо). Дїєслова мають

inf. на ті: жи́ті, видьі́ті, упроси́ті; минулий час у 1 ос. муж. роду кінчить ся на *л*: бил, згóріл, пра́снул і т. д. Аористна форма: прíде = прийшов.

Чортови записав ся і до неба дістав ся.

Бил йе̨ден хло́пець худо́бний, прегро́зны ша рад у̂чіл, а́ле піньа́зі не́ мал. Раз со́бі зами́шльіл: Киби мі дьа́бол дал піньа́зі, же́би мі ні́ґда с ке̨ше́ньі не ви́шлі і ду́ган с пі́пки, пальу́нка с фльа́шки, ажебим жил седемде́сьать ро́кіу̂, та́ бим дал свойу ду́шу за́ то дьабло́ві! За́раз дьа́бол та́м сйа стал. Гва́ріт: Штос гва́ріл те́раз? Бо йа дьа́бол, што жа́даш? Но та зробме̨ ко́нтрах на седемдесьать ро́кіу̂: у̂ши́тко ти дам, што жа́даш, йакйе̨с гва́ріл. Зробі́лі ко́нтрах і потпі́сал сйа. Піде до шко́ли, піньа́зі ма ку́пу, да́рійе̨ піньа́зи, кіше́ньі по́у̂ни у̂же. Учіт ша до́брі, Бо́га про́сіт. Раз зами́сліт: Де́ сут худо́бни дьі́ти, хло́пці, же́би у̂ши́тки ша сході́лі к не́му зо сьві́та аж. А він дал семіна́рійу виставиті за то́ти піньа́зи. Префесо́ріу̂ трі́мал тим дьі́тьом, досьць на́ тим мал трі́ сто хла́пцьіу̂ у шко́льі, на ко́штьі у̂ши́тких трі́мал, одьі́ньа йім да́вал, у̂ши́тко, што тре́ба. А він зо́стал за діректо́ра. Хо́дьа а наказі́йе̨ тим дьі́тьом, же́би Бо́га проси́лі, же він йім о́тець у̂ши́тким. — Уж шезде́сьать деу̂йать ро́кіу̂ мал, не́ мал лем рок жи́ті. Але і тот рок хо́рий бил. А тот дьа́бол, што ша му потпі́сал, тот уж до це́ркви хо́діл с тима штудентамі у̂ поста́ті йе̨го. Прі́де йе̨ден с це́ркви хло́пець ку не́му, гва́ріт: Пан діре́ктор, йак ми кра́сьньі у̂ це́ркві служи́лі Бо́гу, а ви́ нам ніч не пріповеда́лі. — Він гва́ріт: Ой, мий си́ну, то́ уж не́ йа, бо́ то дьа́бол там на мі́сце мо́йе̨; а́ле ви́ го у̂ши́тки не́ слуха́йте, лем йак са́мі найльі́пше зна́те, йак йа́ вас у̂чил, так Бо́га хва́льте! — На дру́гий день тот роспо́віл тим студе́нтім, же́ то діре́ктор не́ тот, бо́ він хо́рий, а́ле у̂ поста́ти діректо́ра тот дьа́бол, што́ му діре́ктор ко́нтрах зо се́бе дал. Пі́дут на́зад ку хоро́му і про́сьат ша́ го, ці́ би да́йак не мо́глі Бо́га упроси́ті, же́би тьі́ло би́ло дьабло́во, а ду́ша бо́ська? — Він по́віл, же́ то мош; а Бог вам сам даст знак. Те́рас і́т там на то́ту дри́ґу, де́ йа з дьа́блом ко́нтрах ро́біл. — Піде йе̨ден, во́зме со́бі льі́те̨р ві́на і бі́бльійу і швачену кре́йду там ла́піт ша модлі́ті прегрозньі́. І опі́сал ша кре́йдом, же́би ку не́му дьа́бол не́ мог прі́ті. Там а́ле прі́шол о́тець йе̨го, ко́трий уж да́у̂но у̂мер, прі́шла ма́ті йе̨го, хтьат роспрау̂йа́ті з ним, він ку ніко́му, ку жадно́му а́ні слово. Прі́шлі ґро́фи, баро́ни, пано́ве, попи, ціґа́ни, йа́кі би́ли на сьві́тьі, і жид Іцік з Амеріки, же́би йім дал кльу́чик от пе́кла. Але він не́ дал. Претри́мал тьа́шко ці́лу ніч, а́ле ша натра́пил і мо́дльіл ша ці́лу ніч та́мок, та́лмуд. І прі́шол тот діре́ктор сам: Но, гва́ріт, си́ну мой, та у̂ж йе̨с доко́нчил? — Сла́ва Бо́гу уж. — Да́й же ми кльу́чик! — А то

уж било рано. — Дайе му кльучик. Не знал, же то дьабол, а то бил дьабол. Дал му кльучик і дьабол одорвал му палець. Пріде назад дому ку тому старому дірекорові, што трі сто студентіў за дьабельскі піньазі виучил. Но, сину, гваріт діректор, сину, слава Богу, што палець то ніч, пре то можеш житі, а тераз мене замкнійте ту до хижи, а кед найдете хо' лем йеден палець з мене, та жебисте труглу так далі зробиті, йак кед бим цалком чловек бил, бо дьаблі ўшитко мойе тыло возмут, але душа мойа і ўшитких вас — будеме ша називаті сьватима. Йак буде погріб, будете ми сьпіваті, жебис тоту біблыйу пріньус, с котройіс ў ночи читал, та будете видыті, же ці дьаблі мойу душу возмут, ці ангелі до неба. Прийдут там два чорни гаврани і два голуби і котрі будут ша биті. Та кед голуби виграйут мойу душу і вас, та голуби запрут тоту біблыйу, а кед гаврани, так ўтогди ми ўшитки ў пеклы. — Прішлі два гаврани і два голуби і лапілі ша биті, але голуби виграли, а то билі ангелі. І на днешный день пануйут, кед не поумиралі, а йего погреблі, а душа пішла до неба ку престолу Господа Бога Ісуса Хріста Сина божого на вічний отпочивок, де Аврам, Ісак і Йакоў і йего синове Йакови, там ша с ныма весельіт. А то акуратна праўда, не ціґанство.

Зап. в липни, 1899, від Петра Віри.

8. Говір села Якубян, Спіш. стол.

Головна прикмета сього говору се переміна корінного *о* на *и*: вин, потим, небишчик, москиўским, пишлі, виўса, снопиў, неспокийна, ґаздиўства, скинчаті, слибидно, нич, йалиўка (але і пот = під), повноголос: корова, молоко, колотіті, солоткого і — скорочений приказовий вид: ідь, пріведь, смоть, ітьте, берь, ждій, до яких аналоґічно утворена навіть така форма, як: ґаздинь (voc.). Говорити значить в Якубянах ґадаті. Із звучні можна піднести вираз сьала = сіла, несправидливошчу і шчаглі = несправедливостю, стягли. Замітний дуже в сьому говорі gen. pl. що раз звучить: тижній, льудій, ґрейцарій, дытій, то знов златиў, дниў. Заім. і присл. *што* = що, заім. *шьа* = ся. Між прислівниками подибують ся: тадіт, тамок. Inf. і минулий час 1 по. муж. роду як при попередньому.

Як живеть ся Русинам на Спішу.

Та ту льуде жийут ў нашим крайу барс худобно. Робіті гирше мусьат йак воли, або коны, аішче тилько нема што заробіті, жеби мал свого йидла дость, то мусіт куповаті. Псота нат псоту нагань ат, на

пе́ред не мо́чи з нічим ви́йті. Посьі́йе ґбол ви́уса, зро́діт ша́ му о́сем сно́пиу. Посьі́йе ґбол йа́рцу, зро́діт ша му два мандлі́ки. Поса́діт міх ґруль, а дру́гий доста́не. Зе́мльа не до́бра, пу́ста, гноййіті ньіт гру́бо ш чим, бо ста́тку ма́ло ма, ґдиж би мал ве́цей, му́сіт прода́ті, а йі́сті купі́ті. Йак ма худо́бний чло́век на сьві́тьі жи́ті? Порці́йа ду́жа, отпла́тки, робі́ті тре́ба на ґмі́нский по́тріб на дри́ґах, льіс саді́ті, та ве́цей тре́ба за да́рмо робі́ті йак со́бі, та не мо́же чло́век на сьві́тьі жи́ті, го́лий, бо́сий, хоть а тра́п ша, та ки́би Пан Би́г чолове́ка у́зьал, та би му льі́пше там би́ло. При́де зі́ма, зі́ма у́сьади неспоки́йна, до́брі од зі́ми, же чло́век не зама́рзне. На заро́бок і́де, ма́ло што заро́біт зо ста́тком: ста́тку тре́ба, йо́му тре́ба, та́к му не па́дне а́ні пйаде́сьать ґрейца́ріу на́ день. Та клін с клі́ном вибі́ват, а па́льці закла́дат. Та над горамі ві́тер на́ нас ду́йе, та там худо́бний Ру́снак на сьві́тьі ле́дво жи́йе. До Аме́ріки і́де, там і́де до́брі заробі́ті і ту сво́йе ґазди́уство про́даст, а там пи́йде, же заро́біт. При́йде до хоро́сті а́бо ша му дайа́ка прі́го́да ста́не на здра́уйу, зла́ме но́гу а́бо ру́ку, та а́ні там не́ йе ґа́зда, а́ні ту, бо ту не́ма ніч уж. Ре́шта оста́тньі то́ти, ко́три і́шчек зиста́йут у се́льі, то́ги ша збіра́йут тьіж до Амері́ки іті. Та, Бо́же, хто́же ту бу́де на тей худо́бней зе́мльі ґаздова́ті? Прихо́діт нам у́шиткым уж там оди́йті. Од Ново́го ро́ку уж ви́ше йак на трі́сто льу́дій оди́шло. А те́раз непреста́но у́ше і́дут. Та, Бо́же, йак то бу́де на да́ле жи́ті? Та не зостайе́ме лем то́ти, ко́три ста́ри а ко́три ма́йут хи́бу дайа́ку у здра́уйу. Та Бо́же, будь нам мі́ло́сті, а по́мож нам тот сьвіт скинчаті!

Зап. в липни, 1899, від Янка Ґуляшого.

9. Говір села Кремпаха, Спіш. стол.

Корінне *о* переходить у сьому говорі як у попередньому на *и*: покий, по́тим, вин, оди́шлі, сприбу́йу, ри́льа, виз, пиж, пи́зрі і т. д. але побіч того трафляють ся такі форми, як: гной, ноч (і нич), пул (пів). Самозвук *ѣ* переходить раз на *у*, при чім попередні́й співзвук мягчить ся, або має по собі *й*: у́тьук, пальу́нка, льух, мйуд, то знов на ę з попереднім *й*, *ь*: пообльękал, поми́ęсьцьі, злодьęй, або на мягке *і*: зло́дьій, увідьіла, або вкінци на *йі*: по́уйіл. Повноголосні форми подибують ся часто: подорожньі, голо́ва, наймоло́тчий, коро́ва, дере́во. Заім. звор. *сйа, сьа*, і *шьа*; заім. і присл. *шчо* і *што*. Числівник два звучать: дво́ме, двойме, дво́ймі і два́йę. Форми inf. і мин. часу 1 ос. м. р. як при попередньому. Imperat. дуже часто скорочуеть ся: сьвіт (сьвіти), подь, ходь, роб; від лягти звучить imper. ле́гный.

Як сьв. Петро був два рази битий.

Ішол Ісус Хрістос зо сьўйатим Пéтром. І прíшлі до йęдного сéла, до йęдней кóрчмі. І там хтыл Ісус Хрістос ў тęй кóрчмі ночовáті. А сьўйатий Пéтро нé хтыл, же там не бýдут мáті спочйнок дóбрий, бо там сут пійáци. І Хрíстос нá то прíстал. І íшлі с кóрчми гет. Ішлі прес сéло і вóшлі до йęдного дóму. А там не бйла лем йęдна жéна з дытма. А муж йęй бил ў кóрчмі. Оні сьа просíлі нá-ноч. А óна йім гварíла, же йęй муж ў кóрчмі, та, гвáрі, прийде пйаний, та вас бýде бíгі. Нé даст вам пóкий. — Але Ісус Хрíстос гвáріл: Мй сьа тóго не бойíме! І остáлі там нá-ноч. Пóтим ў нóчи íшол муж тęй жéни сьпівáйучи с кóрчми. І прíйде до хйжи і крíчит: Жéно, сьвіт! Дáвай вечерйáті. — Жéна засьвітыла і вин збáчіл тих двох лежáті на лáўці. І потóму вин крíчал: А што то ту за ґаздóве? — А óна му гвáріт: То сут подорóжны льўде. Просíлі сьа нá-ноч. — А вин йęй гвáріл. Дáлас йім вечерйáті? — Она йęму повíла: Знаш, же йа прес тéбе не зрóбйу ныч. — І вйн йіх позгáньал і роскáзал жéні дáті вечéрйу. А жéна йім дáла йісті. І сьўйатий Пéтро зáчал сіліті тóго ґáзду йісті. А ґáзда отпóвіл йęму: Йідж, бó ти знаш, ґáзда во свóйęм дóмі, кóди хце, та йі. І так ўзьал і пóбіл Пéтра. Пóтим полыгáлі спáті на лáўку. А Пéтро прет тім лéжал на крáйу, а Хрíстос от сьтыни. І Пéтро гвáріл Хрíсту: Пáне, подь, гвáрі, ти лем лéгный, бо йáк сьа здогáда тот ґáзда, тá би мйа зас біл, та не витрíмам. А ґáзда потóму ўзьал і завóлал: Подь і ти с тамтóго крáйу, най і тóбі дам, жéби вам не бйла кріўда. — І Петро бйл двá-раз бітий, а Хрíстос áны раз, а то зá то, што не хтыл Пéтро ў кóрчмі ночовáті.

Зап. в липни, 1899, від Міхала Маласта.

Паралелї: Етн. Збірник, III., ст. 65—67, ч. 28. — Archiv f. sl. Phil. XXI, ст. 293, ч. 28.

10. Говір села Кружльова, Шар. стол.

Головна характеристика сього говору — се форма *бул* намісь бил і мягкі закінченя 3 ос. мн. ч. в мин. часї: просíльі, росказáльі, бýльі і т. д. що в попереднїх говорах звучали все твердо: просíлі, росказалі, булі або билі. Тут істнує також повноголос: голóдний, молóдий, корóви, околóта і ин. що переважає неповноголосні форми — та переміна корінного *о* на *і*: пóтім, міг, кіт, він, піт-пальíла, але: достанéте. Зазначити належить ще форми: ньус, óцец, льęм, льęжал, зáчньę; ўўці (= вівції); што, шьа. Вирази жáдост, вижйўност вже дуже близькі до словенських, а *досц* вже зовсїм словенське. Inf. і мин. час, як перше.

Граф Попеловський.

(Відривок).

Бул йе̨ден ґазда, а мал трох си́нох. Та рас ша зо́брал, і́шол на йу́рмак. Та дво́ме бу́льі до сьві́та вало́шны, та просі́льі ві́ца, же́би йім ку́піл ўшельачі́ну, а тот тре́тый лье̨м на пі́йе̨цу ўше лье̨жал. Та тот про́сіл од ві́ца, же́би му йе̨дно́го красно́го ко́та ку́піл. Оцец покупіл тим двом ўшитко, што росказа́льі, а ко́та не́ міг ні́ґде на́йті. І по́тім і́шол уж зоз міста гет вон, та барс го мерзі́ло, же тим двом поку́піл, а то́му не ку́піл ко́та. І і́шол по́тім за дра́гом, а ґазда ньус ко́та ў міху, до во́ди го хце́л шмаріті, бо барз ква́рний бул. І по́тім о́т то́го хло́па про́сіл, же́би му про́дал то́го ко́та. Тот ґазда му отпо́віл, же му за да́рмо даст. І тот ґазда не хціл ўзьа́ті за да́рмо, лье̨м заплаті́ті хціл. На те́льо го про́сіл, што́ му по́віл і запла́тіл му двацет ґрайца́рі за нього. По́тім і́шол тот ґа́зда з велі́ком ра́достьом до до́му, же віпо́лныл сво́йім си́ном жа́дост, што просі́льі од нього. Йак при́ньус то́то до́му, то́ти дво́ме барс ша радова́льі, а тот ба́ржей е́шчі што на пе́цу лье̨жал. Та по́тім дал го на пец і на пе́цу ўше бул прі ньім. По́тім тот кіт барз з'уно́вал на пе́цу лье̨жа́ті прі ньому. І во́лал го, же́ би і́шльі до сьві́та обідво́йе̨. Ўзьа́льі ша та і́шльі барз дальеко. При́шльі на йе̨дно та́ке згоре́не мі́сце, там уж не було ніч, лье̨м йе̨ден пец. І ка́зал му кіт, же́би до то́го пе́ца во́шол, а́лье̨ уж голо́дний досц бул тот хло́пец. І по́тім ўзьал ша тот кіт дайаку вижи́ўност гльада́ті пре нього. І і́шол през йе̨дну велі́ку го́ру і за́чал ша вивертаті на йе̨дней лу́кі. При́шол ку ньому зайац і про́сіл ша: Чом ти ша так виве́рташ? — Ей, гва́рі, ки́би ти знал, на йа́ке̨й йа гості́ны бул! — І за́йац барс про́сіл, же́би і його ўзьал на то́ту гостіну, та бу́ду ті на до́брей помо́чі. І ўзьа́льі ша по́тім обідво́йе̨, та і́шльі да́лье̨й. Зача́льі ша по́тім обідво́йе̨ виверта́ті там. І при́шла кў ньім льішка і ўше йіх просі́ла, же чом ша так виверта́йут обідво́йе̨. І кітка по́тім гва́ріт: Ки́би ти на та́ке̨й гості́ны бу́ла, йак ми, та йе̨с ша не́ так виверта́ла! — Та во́зьте і ме́не зо со́бом, та бу́ду і йа́ вам на до́брей помо́чі! — І зас да́лей і́шльі...

Зап. в липни, 1899, від М. Лукач, дон. учит.

Паралелї. Етн. Збірник, VII, ст. 98—101, ч. 53.

II. Говір села Мальцова, Шаришської стол.

Отсей говор найбільше пословачений з тих, про які до тепер була мова, та все він стоїть ще близше до руснацьких говорів, як

говор Бачванських Русинів; що тикаеть ся близшого його означеня, то він належить вже до ґрупи словенських говорів, між якими найкрасший і найчистїйший — власне бачванський. Найбільше характеристичні його прикмети такі: 1) Велике число неруських виразів, пр. відлу́бач, ве́ра, гуто́ріц, здзіве́на (дика), прі́во́лац, пі́тац (= просити), стром (= дерево), ку́кац (заглядати) і ин. 2) Inf. на *-ц*: же́ньіц, сцац (стяти), буц, робіц і т. д. 3) Мягке *і*, що приходить у закін. 3 ос. ч. мн. в минулім часї пр. ходзі́льі, зробі́льі, госці́льі; рівночасно приходить одначе ще та форма з твердим *і* пр.: радзі́лі, прі́шлі. Мішані форми — се власне ознака всяких переходових диялектів, що стоять у стадиї свойого розвою.

Иньші прикмети, дрібнїйші, що відріжняють його від попереднїх говорів отсї: Корінне *о* переходить у ньому на *у*: стул, вуз, кунь, ви́рус, вандру́ўкі, гу́рах, пу́йдзе; побіч того приходять одначе також форми: по́йдзем, по́том, а навіть по́тим. — Самозвук *ѣ* переходить звичайно на мягке *е* (ье, йе); льęс, гньęва́ла, малольęтні. — Самозвук *и* істнуе ще в повній силї (у Бачванців його нема): пи́тал, син, же́би, ви́рус, жиц, — але побіч тих форм приходять і такі: сін, же́бі, музи́кі і т. д. Взагалї у фонольоґії нема тут ще постійних форм; побіч виразів; дзе́цох, ві́дзел, радзі́лі, стоять тут: віді́ш, ході́льі, дбам, годі́на; по́біч ўши́цкі — ўши́цкі; побіч зьęм (земля), ўзьал — ўжал; побіч хоч — хоц; побіч: на сьви́це, застре́льіл, сьіві, гості́на, прі́ньęсьу — по швеце, ме́сце, шмерц, цешел, госці́на; побіч най — ньай і ньęй; побіч лем, не — льęм, ньę; побіч кльęклы — злык. На місци півзвука ў з'являеть ся тут часто *ф*: дзі́фче, фца́льę, а часом *ґ*: ґдо́ва. На місце *к* появляеть ся деколи *ґ*: ґу, ґрокі; на місце *х* — *г*: гі́жі; на місце *г* — *к*: длу́кші. — При іменниках належить зазначити отсе: 5 відм. р. м. sing. кінчить ся часом на *у* в таких випадках, де в иньших говорах є *е*: бра́ту; в dat. sing. р. ж. звуки *г*, *к*, *х* не асимілюють ся перед *і*: ма́ткі, ру́кі і т. д. Дальше треба зазначити: із мо́йу же́ну (abl.), ў ку́пе, на тро́ньę (loc.), ру́кох, панох (gen. pl.). — При прикметниках найзамітнїйші форми *-е́го, -е́му* нам. *-ого, -ому*: йедне́го шумне́го, добре́му; nom. pl. кінчить ся звичайно на *и*: пла́ни; побіч compar. на *-ей*: да́лей, ско́рей приходять також звичайні: ско́рше. — При заім. належить зазначити: ші (= ти), тен або то́тен (тоте́го, -е́му, pl. то́ти), ці (dat.), се́бе (dat.) побіч со́бі, сво́йо (= сво́йę). Зворот. заім. *ше* (acc.), заім. і присл. що — *цо*. — При відмінї дїєслова бути приходять тут уже такі форми: сом (побіч йęм), ші (= єси), су (= суть). 3 ос. pl. час. теп. і sing. не мае вже закін. — *т* (із ъ або без ъ): хцу (побіч хцейу), ма́йу, ро́бйу — бі́ва, льęці і т. д.

Говор Мальцова замітний ще тим, що там старші люди у численних випадках виражають ся зовсїм інакше як молоді, які змагають ся говорити чисто по словенськи (шаришськи). Так пр. 3 ос. sing. дїєсловів мин. ч. (муж. р.) кінчить ся у них не на *л* але на півзвук ў, при чім самозвук *а* перемінюєть ся на *о* пр. моў (мав), доў (дав), буў, по́шоў, ўзьоў (взяв): Уш ті са зао́дзоў (Чи ти вже задягнув ся)? Так само 3 ос. pl. часу теп. має закінченє у них *а* намісь загального (у молодших) *у* пр. зна́йа, да́дза (нам. зна́йу, да́дзу). Acc. звор. зам. звучить *са*, а не ше, як у молодших. Сих форм (і певно иньших, яких я при короткім побутї не замітив) уживають також селяне, коли говорять із собою; коли прийдеть ся їм одначе говорити з чужими, тодї намагають ся теж говорити чисто по „словенськи“.

Як королевич оженив ся.

(Відривок).

Бул йеден краль, а мал же́ну кральо́ўну, та о́на бу́ла ньедо́бра ку наро́ду, о́стра, а ун бул барз до́брі краль. Та ма́лы йедне́го си́на, ве́цей нье ма́лы дзе́цох. А то́тен син бул малольетні, е́шчі мла́ді. І краль ше похо́рел раз, та відзел, же му́ші у́мрец. Йак відзел, же му уж нье бу́дзе льепше, ма́т міньістра, та заво́лал го до се́бе, а го пи́тал кра́сньe, жеб бул та́кі до́брі, же́би йе́го си́на ўзьал, аже́бі з ньім і́шол по сьви́це на вандру́ўку на ке́льа ро́кі, бо за́ то го ньехце до́ма з'охабіц прі ма́ткі, бо о́на барз ньедо́бра ґу льу́дзом, та же́бі он ше так нье нау́чел, а́лье же́бі ше льепше́го спосо́бу нау́чел. А му пове́дзел краль, же́бі так ґаздо́вал с прі́нцем, же́бі на́ ньго ше здал зо ўші́цкім. Та по́том ше забра́лы а по́шлы на то́ту вандру́ўку. Ходзі́лы по шве́це за ве́цей ро́кі і нье прі́шлы до́му, ньіж тен прі́нц нье ви́рус, цо по́тим уш треба́ло му ше же́ньіц. Йак ходзі́лы по тей вандру́ўкі по гу́рах, льесах, валалах, та прі́шлы до йедне́го шумне́го мі́ста. Музи́кі гра́лы ўша́дзі, а льу́дзе бу́лы барс сму́тне. Та ше чудова́лы, цо то та́ке, же льу́дзе сму́тне. А ун, то́тен прі́нц во́лал міньі́стра бачі́кем, бо ун бул му за о́ца. Та там ста́тьі у ку́пе йе́дні пано́ве на ме́сце, а міньі́стер пи́тал ше, же цо́ то та́ке, же та́ке шу́мне ме́сто, а ньіт весело́го чловека. А му отпове́дзел йе́ден: Віді́ш там дом настре́д ме́ста цо найшумньейші; у тім до́ме йест йеден гад, та тот нас ўши́ткіх жре! — Та о́ньі ше барс чудова́лы на то, же цо то за гад. І догвара́лы ше: По́дзме опа́тріц, цо́ то та́ке. А там бу́ла то́го кра́льа прінце́за, і хце́ла ше вида́вац. Ході́лы ку́ ньей дру́гі прінцо́ве і пано́ве, цо́ йу піта́лы за же́ну, та о́на да́ла пе́йцом чі ше́сцом

гла́ві сцац, бо йак йу прі́шо́л пі́тац та гваре́ла: Йак йе̨й одга́дньę га́тку, пу́йдзе за́ него, а йак ньę, та гла́ву до́лоў. Та пра́ве йак о́ньі і́шльі до то́го до́му, музи́ка провадзі́ла і войа́ци йе̨дне́го младе́го на шмерц, цо пі́тал йу за же́ну, а ньę одга́днул га́тку. Та́ му гла́ву зруба́льі. Прі́шльі о́ньі до те́го до́му, па́тра до гу́рі, а то́та прінце́за з вішньęго што́ку на о́блак ше пріпатра́ла. То́тен мла́ді прінц запа́трел з оча́мі, а ше до ньęй вальу́біл а пове́дзел міньістро́ві: Бачі́ку, мньę ше то́та прінце́за спачі́ла, йа́ бі йу сцел пі́тац за же́ну. — А тен барз го одгва́рал: Най Бог вару́йę, йа́ ці то ньę дозво́льім, же́бі ці ту гла́ву ньę зньа́льі йак те́му, цо те́раз провадзі́льі на шмерц. — А о́ньі уж зна́льі обідво́ме, же йе̨й тре́ба га́тку одга́днуц. То́тен міньі́стер барз го пі́тал, же́бі ньę і́шол йу пі́тац за же́ну, а ун пове́дзел: Йа на́ то ньę дбам ньіч, йа пу́йдзем. — Ўзьа́льі ше і по́шльі до те́го бу́рку. Пусці́льі йіх, ві́шльі аж го́ре на ве́рх. Йак ви́шльі ґу́ ньęй, та о́на ше пітá́ла, же цо хце́йу. Мла́ді прінц пове́дзел: Па́ньі прінце́зо, кральо́ўна, йа йіх прі́шол пі́тац за же́ну. — Она му отповедзе́ла: Йа по́йдзем за те́бе, бо ун ше йе̨й спа́чел, — бо бул шу́мней поста́ві, льęм же так бул худо́бно обльęче́ні йак дайа́кі вандро́ўньік — ке̨д мі одгадньęш га́тку; ке̨д ньę одга́дньęш, та ці гла́ва до́лу. — Ун йе̨й пове́дзел: Та да́рмо; поруче́но па́ну Бо́гу, йа до боже́го шче́сца бу́дзем га́дац. – Одгадньій мі цо йа мі́шльім і йаке́го бі йа му́жа хце́ла. — Он йе̨й отпове́дзел: Па́ньі прінце́зо, кральо́ўна, о́ньі мі́шльа то, же́би таке́го му́жа доста́льі, же́би ньі́ґда ве сво́йęм живо́це, за́кльа бу́ду жиц, ше з ньім ньę погньіва́льі, а́ньі он з ньі́ма, льęм же́бі ўже кра́шньę жи́льі. — Она му отповедзе́ла: До́бре ші одга́днул. Та ти бу́дзеш те́раз мой муж. Йа на́ то пріста́ньęм, а і с тим йęм конте́тна, же́би ми ше йе̨дно на дру́ге ньі́ґда ньę погньіва́льі. Альę те́раз по́ведз мі, з йаке́го ші ро́ду? — Он йе̨й отпове́дзел: Йа льęм йе̨дней худо́бней ґдо́ви син, а йа льęм ко́чіш. — Она отповедзе́ла: За то ньіч, йа на то ньę дбам; хоч і ко́чіш, йа пре́то тво́йа же́на бу́дзем. І на то́ту тво́йу отпо́ведз ньę пріша́гньęм, же ше ньі́ґда на те́бе гньęвац не бу́дзем. — Зоста́льі там оби́два на длу́кші час і зро́бі́льі веше́льę. І так се́бе пріша́гльі, же а́ньі она на ньęго не бу́дзе ше гньęвац, аньі он на́ ньу, хоч би да́цо пла́не бу́ло. По веше̨льу та он йу пі́тал: Мо́йа льу́ба же́но, да́й мі да́цо пеньę́жі, бо йа ньę мам, а йа мла́ді чло́век, йа́ би і́шол да́ґдзе ме́джі па́нох до кавельга́ўзу ше заба́віц. — Она му поведзе́ла: Шак ма́ме пеньę́зьі, ве́зь се́бе ке̨́льо хцеш, та ідз, йа це ньę спі́рам. — Он се́бе на́брал пеньę́зьі, ке̨́льо ше му паче́ло, і́шол до кавельга́ўзу ґу па́ном. А там с пана́мі на́піл ше, по́том лапі́льі ка́рти грац. Ун так грал, цо пре́грал ўшиткі пеньę́зьі, ньę зоста́ло му ньіч, а́ньі ґра́йцар. Прі́дзе до до́му ко́ло дзеўйа́тей годзі́ні ве́чар, та́ ше го піта́ла, же две бул. – Он

йе̨й пове́дзел: На кавельга́ўзье̨. — А цо́ ші там ро́біл? — Ў ка́рти ми гра́лы с пана́мі; а лье̨м, мо́йа льу́ба же́но, йа пре́грал ўши́гкі пеньє̨зьі, цо ші мі да́ла; чі ше нье̨ гнье̨ваш на́ мнье̨? — Она му поведзе́ла: Цо́бім ше гнье̨ва́ла про те̨льо пенье̨зьі, шак ма́ме ве́цей!...

Зап. в липни, 1899, від Міхала Боцка.

